

Чорноморський національний університет імені Петра Могили

(повне найменування вищого навчального закладу)

факультет політичних наук

(повне найменування інституту, назва факультету (відділення))

кафедра історії

(повна назва кафедри (предметної, циклової комісії))

«Допущено до захисту»

Завідувач кафедри історії

І. С. Міронова

“ ___ ” _____ 20__ року

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття ступеня вищої освіти

магістр

(ступінь вищої освіти)

на тему:

АРХІТЕКТУРА ТА МИСТЕЦТВО ЗАХІДНОЇ ЄВРОПИ
XVIII–XIX СТОЛІТЬ

Керівник:

к.і.н., ст. викладач

Гаргаун Яна Ігорівна

(вчене звання, науковий ступінь, П.І.Б.)

Рецензент:

директор Центрального державного
архіву вищих органів влади та

управління України,

д. і. н., професор

Левченко Лариса Леонідівна

(посада, вчене звання, науковий ступінь, П.І.Б.)

Виконав:

студент VI курсу групи 634 М

Бутенко Андрій Олегович

(П.І.Б.)

Спеціальності: 032 «Історія та археологія»

(шифр і назва спеціальності)

Миколаїв – 2023 рік

Чорноморський національний університет імені Петра Могили

(повне найменування вищого навчального закладу)

Інститут, факультет, відділення	факультет політичних наук
Кафедра, циклова комісія	кафедра історії
Рівень вищої освіти	другий (магістерський)
Спеціальність	032 «Історія та археологія» (шифр і назва)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри історії

_____ І. С. Міронова

“ ____ ” _____ 20__ року

**З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТУ**

Бутенку Андрію Олеговичу

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема проекту (роботи) Архітектура та мистецтво Західної Європи XVIII – XIX ст.

керівник роботи _____ Гаргаун Я.І., к.іст.н., ст. викладач

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом вищого навчального закладу від
«11» жовтня 2023 року № 184

2. Строк подання студентом проекту (роботи) «06» лютого 2024 року

3. Вихідні дані до кваліфікаційної роботи: вступ, основна частина, висновок, список використаних джерел та літератури.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) згідно з планом дипломної роботи магістра.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень) не планується.

6. Консультанти розділів проекту (роботи)

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис	
		завдання видав	завдання прийняв
Вступ	Гаргаун Я.І.		
Розділ 1	Гаргаун Я.І.		
Розділ 2	Гаргаун Я.І.		
Розділ 3	Гаргаун Я.І.		
Розділ 4	Гаргаун Я.І.		
Висновки	Гаргаун Я.І.		

7. Дата видачі завдання 11.10.2023**КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН**

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів проекту (роботи)	Примітка
1.	Вступ до дипломної роботи	жовтень 2023	
2.	Розділ 1	жовтень 2023	
3.	Розділ 2.	листопад 2023	
4.	Розділ 3.	листопад 2023	
5.	Розділ 4.	грудень 2023	
6.	Висновки	грудень 2023	
7.	Переддипломна практика	22.01 – 04.02. 2024	
8.	Оформлення списку використаних джерел та літератури	січень 2024	
9.	Попередній захист	02.02.2023	
10.	Рецензія на дипломну роботу	06.02.2023	
11.	Захист дипломної роботи		

Студент

(підпис)

Бутенко А.О.

(прізвище та ініціали)

Керівник проекту (роботи)

(підпис)

Гаргаун Я.І.

(прізвище та ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. СТАН НАУКОВОЇ РОЗРОБКИ ПРОБЛЕМИ	9
1.1. Історіографія проблеми.....	9
1.2. Джерельна база дослідження.....	30
1.3. Методологія та методи дослідження	32
РОЗДІЛ 2. РОЗВИТОК АРХІТЕКТУРИ ЗАХІДНОЇ ЄВРОПИ В XVIII-XIX СТОЛІТТЯХ	38
2.1. Історичні умови формування архітектури Європи у XVIII-XIX ст.....	38
2.2. Особливості розвитку архітектури Західної Європи у XVIII ст	44
2.3. Архітектура Західної Європи у XIX ст.....	50
РОЗДІЛ 3. РОЗВИТОК МИСТЕЦТВА ЗАХІДНОЇ ЄВРОПИ В XVIII-XIX СТОЛІТТЯХ	57
3.1. Мистецтво Західної Європи у XVIII столітті	57
3.2. Мистецтво Західної Європи у XIX столітті	63
3.3. Проблеми збереження та рекомендації щодо специфіки відновлення пам'яток архітектури та мистецтва XVIII-XIX ст.....	69
ВИСНОВКИ	76
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	82
ДОДАТКИ	90

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Актуальність досліджуваної теми зумовлена незначною кількістю культурологічних досліджень XVIII-XIX ст., які б аналізували цей період поза ідеологічно-культурним контекстом Просвітництва. Феномен культури, стилю і світогляду рококо як однієї з базових ментальних парадигм XVIII ст. досліджувався значно менше, ніж культура Просвітництва. Основний недолік наявних досліджень культури рококо полягає у відсутності історичного контексту в роботах, присвячених вивченню рокайльних культурних і мистецьких пам'яток.

Актуальною проблемою сьогодення є проблема збереження та специфіка відновлення пам'яток архітектури і мистецтва. Велика кількість пам'яток архітектури і мистецтва та завдання їх постійної опіки, захисту від руйнування вимагають планування та проведення пам'яткоохоронних і реставраційних заходів, поглибленого вивчення пам'яток, комплексної методики їхніх натурних досліджень та програм щодо їх збереження та реставрації. Пам'ятки архітектури і мистецтва, що складають основу національної культурної спадщини й інтегрують у собі майже весь спектр історично культурних надбань, визначають своєрідність історичних міст, сільських поселень, їхні архітектурно-мистецькі образи. Але, щоб зберегти дані об'єкти необхідно передусім забезпечити належну охорону пам'яток та дотримання фахових робіт з консервації та реставрації пам'яток архітектури.

Об'єктом дослідження є особливості розвитку архітектури та мистецтва Західної Європи у XVIII–XIX ст.

Предметом дослідження є архітектура та мистецтво Західної Європи XVIII–XIX століть.

Мета роботи полягає у всебічному аналізі та зіставленні фактів, на яких базується історичне дослідження зарубіжних та вітчизняних вчених, де висвітлюється модерна епоха архітектури та мистецтва Західної Європи.

Для реалізації даної мети поставлені такі **завдання**:

1. Визначити стан наукової розробки проблеми;
2. Дослідити ступінь репрезентативності та інформативності виявлених джерел;
3. З'ясувати історичні умови формування архітектури Західної Європи у XVIII ст.;
4. Вказати особливості розвитку архітектури Західної Європи у XVIII-XIX ст.;
5. Проаналізувати особливості розвитку мистецтва Західної Європи у XVIII-XIX ст.;
6. Розкрити проблеми збереження та рекомендації щодо специфіки відновлення пам'яток архітектури та мистецтва XVIII ст.-XIX ст.

Хронологічні межі кваліфікаційної роботи охоплюють XVIII–XIX ст., тобто чітко окреслені рамки від нижньої межі 1700 року до верхньої межі 1890-х рр.

Територіальні межі роботи охоплюють Західну Європу з такими основними країнами як Франція, Німеччина та Англія.

Методологічна основа дослідження визначається його предметом і завданнями. В основу роботи покладено комплекс як сучасних, так і старих підходів, принципів і методів історичного пізнання. Їх загальне поєднання спрямоване на всебічність і об'єктивність висвітлення явищ, подій та фактів й дозволить у повній мірі відтворити загальну картину процесів, які відбувалися в архітектурі та мистецтві в західно-європейських землях XVIII–XIX ст.

Характерною рисою роботи є міждисциплінарний підхід, який обумовлений застосуванням апарату який окреслений науково-

методологічними рамками чотирьох напрямків: художнього, культурного, політичного та будівельного.

Великий вплив на дослідження заключається у важливих принципах наукового пізнання: історизм, об'єктивність, комплексність, системність, взаємозв'язок і конкретність.

У роботі були використані такі методи дослідження:

- загальнонаукові (синтез, аналіз, порівняння та узагальнення);
- спеціально – історичні (історико-порівняльний, історико – системний);
- джерелознавчі.

Наукова новизна полягає у глибокому аналізі та концептуалізації стану історіографічної та джерельної бази з даної проблеми. Міжпредметний характер даного дослідження включає в себе: всебічний аналіз історичних, культурних та містобудівничих процесів нової історії ЗЄ, який відбувається через призму таких наук як історія, економіка, географія та культурологія. Широке використання досягнень цих галузей знань дозволяє краще зрозуміти їх історичні та культурні процеси в мистецтві та архітектурі у зазначений період.

Практичне значення роботи полягає в можливості їх осмисленого, раціонального застосування у процесі поглибленого вивчення історії архітектури та мистецтва періоду XVIII–XIX століть. Деякі аспекти цього дослідження можуть бути цікаві з точки зору подальшого розвитку дипломатички та взаємин України у західно-європейському напрямі.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та висновки наукового дослідження оприлюднено на Всеукраїнській науково-практичній конференції:

Бутенко А. О. Архітектура та мистецтво середньовічної Західної Європи (VIII–XII ст.) // «Україна та Європа: спільність історичної долі (ціннісний аспект)» в рамках міжнародного проекту Erasmus+ під керівництвом Жана

Моне «Реалізація Європейські цінності як основа демократії в Україні»: тези доповідей наукової конференції «Україна та Європа: спільна історична доля (ціннісний аспект)», м. Миколаїв, 16 листопада 2022 р. / ЧНУ ім. Петра Могили. Миколаїв: Вид-во КНУ імені Петра Могили, 2022. С. 67–68.

Бутенко А. О. Архітектура та мистецтво Західної Європи кінця XVIII–початку XIX століття // XVIII Міжнародна наукова конференція «Ольвійський форум-2023: Стратегії чорноморських країн у геополітичному просторі», Миколаїв, черв. 15-18, 2023 / ЧНУ ім. Петра Могили. Миколаїв: Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2023.

Структура дипломної роботи побудована за предметно-хронологічним принципом і відповідає поставленій меті та визначеним завданням. Складається зі вступу, трьох розділів, основної частини (9 підрозділів), висновків, списку використаних джерел та літератури, додатків. (18 позицій). Загальний обсяг роботи становить – 107 сторінок, із них основного тексту – 81 сторінка, список використаних джерел та літератури – 8 сторінок .

РОЗДІЛ 1. СТАН НАУКОВОЇ РОЗРОБКИ ПРОБЛЕМИ

1.1. Історіографія проблеми

Тема даного дослідження має виокремлені історико – хронологічні рамки XVIII–XIX століття, від нижньої межі 1700 року до верхньої межі 1890-х рр. Відповідно, у ході написання роботи нас буде цікавити весь арсенал як зарубіжних, так і вітчизняних історіографічних баз, створених у ході понад триста років. За цей проміжок часу в архітектурі та мистецтві Західної Європи були побудовані та створені не одиничні, а безмежні витвори мистецтва.

Складність аналізу історіографічної бази полягає в нижчезазначених тезах:

- значне домінування зарубіжної історіографії над вітчизняною;
- величезна фахова прірва точок зору на проблематику дослідження.

Звісно, цілком зрозуміло, що тема яка стосується безпосередньо архітектури та мистецтва разом, не може бути не роздрібленою фахово. З цієї причини необхідно переглянути наукову літературу з даної теми першочергово звертати увагу на те, яку державу представляє науковий діяч, та з точки зору якого фаху розглядає питання, наскільки об'єктивно він інтерпретує факти, чи має наукову цінність його аналіз.

Аналіз літературних праць з обраної теми включатиме:

- розкриття загальної суті наукових дискусій, що виникли серед спеціалістів різних фахів, у процесі вивчення досліджуваної теми;
- визначення загального стану наукової розробки проблеми як у роботах зарубіжних вчених, так і на сторінках наукових робіт вітчизняних істориків;

– виокремлення основних напрямків мистецтва та архітектури, що вивчаються науковцями (військові, цивільні та світські аспекти архітектури та мистецтва Західної Європи).

Традиційно розпочнемо огляд через призму вітчизняної літератури.

У першу чергу, до **вітчизняних наукових робіт**, що розкривають специфіку архітектури та мистецтва Західної Європи у XVIII – XIX ст., слід віднести монографії, наукові статті, підручники, навчальні посібники та інші види наукових праць.

Серед фундаментальних робіт треба першочергово звернути увагу на навчальний посібник української кандидатки наук з державного управління Єрошкіної О.О. «Епоха класицизму»¹, в якому авторка розкриває історію мистецтв, архітектури й містобудування. У своїй роботі вона зазначає, що упродовж XVIII ст., завершується блискучий і пишний феодальний період, та настає доба капіталізму. Класицизм стає загально – європейським стилем.

На її думку, вище ця епоха збігається з часом рішучих змін у всіх сферах суспільного життя і на зміну періоду бароко приходить період нового класицизму. Авторка доходить до висновку, що класицизм XVIII–XIX століття – це неокласицизм, тобто, новий класицизм, або ж класицизм «другої хвилі». Щодо мистецтва початку XVIII ст., авторка стверджує, що відбувається справжня боротьба художніх напрямків всередині національних мистецьких шкіл. Змінюючи примхливий й витончений стиль пізнього бароко та рокайль, приходять сентименталізм, реалістичний та академічний напрями.

Упродовж 1748-1753 рр., більшість архітекторів займалися проектуванням і забудовою головних площ у Парижі, Реймсі, Ренні, Бордо, Нансі та інших містах. Найбільшим майстром представницьких ансамблів був королівський архітектор Жак Габріель, який спланував і побудував королівські площі Бордо і

¹ Єрошкіна О. О. Епоха класицизму. Навч. посібник. Київ, 2019. № 2. С. 7-11.

Нансі. Будівництво площі супроводжувалося повною реконструкцією центру міста на заході Франції в герцогстві Лотарингія.

Творіння Жак – Анж Габріеля було вельми оригінальним і органічним явищем, народженим природою, і під його керівництвом активізувався суспільний інтерес до проблеми перетворення Парижа на справжню столицю. Перед ним постала проблема реконструкції середньовічної міської структури відповідно до розвитку нових капіталістичних відносин. Це вимагало будівництва нових кварталів, площ, ринків, комерційних і громадських будівель. Закриті площі, які були доповненням до резиденцій королів і вельмож, тепер перетворювалися на центри міського суспільного життя. Яскравим першим прикладом нового відкритого майдану був майдан Людовика XV у Парижі.²

Серед видатних мистецтвознавців сучасності слід звернути увагу на працю Білозуб Людмили Миколаївни, в якій вона базово розглядає історію образотворчого мистецтва з давнини до початку XXI ст. Авторка доходить до висновку, що рококо є логічним спадкоємцем бароко і його не варто виділяти в окремий стиль. Бароко демонструє тенденцію до монументальності, тоді як рококо більше зосереджується на орнаментиці. Усе мистецтво рококо побудовано на асиметрії, що загострює почуття мінливості, скороминучості – грайливе, насмішкувате, вигадливе почуття. Також авторка виокремлює переважну складність цього стилю, а саме це був перший раз, коли вони виявили стійкий інтерес до зображення чутливих та інтимних переживань. глибин людської душі.³

Жан Антуан Ватто став найвідомішим попередником цього стилю, створивши наприкінці свого життя роботу, яка має назву «Лавка Жерсена».

² Єрошкіна О. О. Епоха класицизму // Містобудування Франції XVIII ст. Харків 2019. № 2. С. 11-17.

³ Білозуб Л. М. Історія мистецтв // Французьке мистецтво XVIII ст. Запоріжжя. 2019. № 3. С. 91–96.

Якщо повертатися до стилю рококо, то істиним представником французького рококо був Франсуа Буше («Венери», «Венера з Амуром», «Купання Діани»).

Слід зауважити, що мистецтво Ватто й Буше було швидко продовжене блискучим майстром, художником рідкісного таланту та польоту фантазії, Жаном Оноре Фрагонаром (1732-1806 рр.), головними досягненнями якого були світло й повітря. Він працював у різних жанрах, однак частіше всього це галантно – любовні, іноді відверто еротичні, чуттєві сцени, такі як: «Щасливі можливості гойдалки», «Поцілунок нишком».

XVIII століття – це також час Просвітництва, просвітницькі ідеї не тільки впливали загалом на розвиток мистецтва, просвітники активно втручалися в його хід, що викликав розвиток нових ідей та створення нових майстрів, таких як Жан Батист Сімеон Шарден, Жан Батист Грез та Етьєн Моріс Фальконет.⁴

Найяскравішими представниками ідей та життя скульптури були французи Гійом Куст та Жан Батист Питайль, для першого було характерне дух бароко, який ми зараз можемо бачити в Єлісейських полях у Франції. Для другого ж було характерним риси легкості, свободи, що ми зараз можемо бачити у скульптурі «Меркурій, що зав'язує сандалію». Третій же відомий тим, що створив «Медового вершника» під час візиту в росію. Також від французьких мистецтвознавців не відстають й англійські, які продовжують утримувати першість в галузі літератури, драматургії та театру завдяки Шекспіру й плеяді інших драматургів після нього.⁵

Узагалі, скульптура XVIII – XIX ст., згідно з висновками авторів, це – просторове та візуальне мистецтво. За своєю природою скульптуру можна поділити на монументальну, станкову, скульптуру малих форм, тобто статуетки, рельєф, ліпка. Витоки скульптури пов'язані з потребою втілити образ богів у

⁴ Білозуб Л. М. Історія мистецтв // Англійське мистецтво XVIII ст. Запоріжжя.2019. № 3. С. 96–106.

⁵ Трегубов К. Ю., Макуха О. В. Види і жанри мистецтва. Київ, 2015. С. 22–27.

твердому матеріалі та розмістити його в життєвому просторі людини. Починаючи з епохи Відродження, головним об'єктом скульптури стає людина.

Як правило, основним об'єктом скульптури є людське тіло, яке також може бути твариною. У скульптурі розрізняють такі форми: голова, бюст, статуя, торс (фігура без голови і кінцівок) і скульптурна група.

Усі вище зазначені мистецтвознавці виокремлюють важливість матеріалу, з якого робиться статуя і техніці його обробки, це має дуже велике значення в скульптурі. Безпосередньо, скульптурні техніки можна поділити на такі групи:

- коли всю роботу виконує рука скульптора;
- коли робота скульптора завершується за допомогою вогню (випалювання глини);
- коли скульптор робить модель майбутньої статуї (бронзове лиття).

Вітчизняні автори звертають увагу на те, що архітектура є подібною. Ці два види мистецтва мають справу з масою та об'ємом, але якщо скульптура формує масу ззовні, то архітектура формує масу зсередини. Архітектура не може існувати відірваною від свого часу і повністю вільною від своєї соціальної функції. Якщо про живопис і скульптуру можна сказати, що «стиль – це людина», то про архітектуру правильніше сказати, що «стиль – це епоха». Це свідчить про тісний зв'язок архітектури з суспільством, культурою і часом. Метою художньої творчості архітектора є організація простору. Ми сприймаємо архітектуру не тільки в просторі, але й у часі.⁶

Отже, можна дійти до висновку, що архітектура і мистецтво є насамперед подібними в деяких аспектах, а саме до того, щоб приступити до роботи обидва майстри черпають своє натхнення з природи (пейзажі, оточення тощо).

До переліку видань, що висвітлюють зазначену тему, слід також віднести наукові роботи відомих дослідників. Зокрема, у своїй праці «Технологічні

⁶ *Фартинг С.* Історія мистецтва від найдавніших часів до сьогодення. Харків. 2019. С. 210–216.

особливості матеріалів: живопис, реставрація».⁷ Берлач О. П., та Галькун Т.Д виокремлюють, що художники почали використовувати папір для малювання лише у XIV ст. Взагалі, в XVI–XVIII ст., застосовували кольоровий папір – синій, сірий, світло – коричневий або рожевий. Особливо улюблену в академіях для малювання за оголеною моделлю. Слід підкреслити, що малювання на білому папері принципово відрізняється за характером від малювання на кольоровому папері. та паперу крізь малюнок), на кольоровий видобувається активним способом (шляхом накладання білої фарби).

У класичній колірній гармонії завжди існують певні протилежні принципи. Контраст між світлим і темним, кольоровими та ахроматичними кольорами (фіолетовим і білим, червоним і чорним. Кажучи простими словами, протиставлення червоного і зеленого, жовтого і синього тощо. А сучасні наукові досягнення вже дали більш точні визначення додаткових кольорів (червоний ближчий до багрянці, зелений до синього).⁸

Графітні олівці відігравали лише другорядну і допоміжну роль. Наприклад, деякі голландські художники – пейзажисти (Альберт Кейп) використовували графіт. у комбінації з італійським олівцем. Графітові олівці почали процвітати наприкінці XVIII століття, тут зіграли роль і тенденція неокласицизму до контуру та жорсткої лінії, і винахід французького хіміка Конте, який у 1790 році за допомогою домішки глини навчився надавати графітному олівцю бажаної твердості. «Олівець Конте», найтонша лінія, блискучий білий папір і резинка. Ось ці основні компоненти, які до певної міри визначили специфічний стиль малюнка XIX ст.⁹

⁷ Берлач О. П., Галькун Т.Д. Технологічні особливості матеріалів: живопис, реставрація. Навчально-методичне видання. Луцьк: ПВД «Твердиня», 2017. С. 47.

⁸ Савчак Н., Савчак Р. Естетичне сприйняття архітектурних форм інтер'єру будівель. 2018. С. 122–123.

⁹ Виготський Л. С. Зібрання творів. Бібліографія до четвертого тому «Загальної історії мистецтв», ч. 2. С. 3

Розглядаючи історію західноєвропейського мистецтва та архітектури, неможливо пройти повз наукові напрацювання таких видатних вчених, як Липка Р.М, Вуйцик В.С.¹⁰ та Лінда С.¹¹, в яких автори описують те, який розвиток мало мистецтво Західної Європи, як воно стало настільки невтримним, що стало відомим по всій Європі і світу. Велику роль у становленні мистецтва нового часу, за словами авторів, відіграв Рафаєлло Санціо, якого назвали «посланцем неба», тому як Санціо написав дуже багато картин в церковній сфері, які вже потім набули дивовижної популярності. На Рафаеля дуже сильний вплив мав батько – Джованні Санті, придворний художник місцевого герцога, який був освіченою людиною, своєю любов до мистецтва і тонкий смак зумів вселити і передати синові. Перша точно задокументована робота Рафаеля – «Ангел». Рафаель активно працював, створюючи полотна і фрески для церков і приватних колекцій.

Напевно, ніхто з художників епохи Відродження так майстерно і глибоко не відроджував сюжети своїх картин. Згадати хоча б справжній шедевр мистецтва того часу «Сикстинську мадонну», яка й до сьогодні гріє своєю добротою та легкістю мільйони віруючих сердець.

Неабиякий інтерес у працях відомих авторів був прикутий до подій буржуазної революції у Франції. Шпак В.Т., розглядав події революції у працях Ф.Енгельса¹². Він називав революцію 1789 року ураганом, що пронісся над Францією. Цей ураганний період, на думку авторів, що вмістив у такому невеликому відрізку часу такі значні історичні події, був, однак, підготовлений дуже тривалим періодом, коли поле буржуазної революції ретельно займали мислителі, вчені, художники і, перш за все, великі просвітителі XVIII ст.

¹⁰ Вуйцик В. С., Липка Р. М. Зустріч зі Львовом: путівник / художн. О. І. Дмитрієв, Б. Р. Пікуцький. Львів: Каменяр, 1987. 175 с.

¹¹ Лінда С. Асоціативно-інформативний зміст архітектури періоду історизму. 2000. С. 151–154

¹² Шпак В.Т. Суперечності і помилки «матеріалістичного розуміння історії». Черкаси. С. 62–64.

Упродовж майже чверть століття у Франції розгорталася напружена боротьба за нове мистецтво, склалися нові теорії, нові течії у всіх сферах художньої культури.

Продовжуючи тему буржуазної революції у Франції, першочерго треба звернути увагу на **зарубіжні джерела**, а саме праці французького Бенуа Франсуа.¹³ У своїй фундаментальній праці автор наголошує на історичній важливості буржуазної революції для Франції. У своїй праці автор підіймає питання того, що революція зробила великий внесок в культуру та мистецтво, стали все сильнішими призови зробити мистецтво гордістю народу, довести його прямо до хіжин звичайних селян, тобто дати його розвиток на всій території республіки. Автор підкреслює, що удосконалюючи громадські смаки, робиться велика шана першочергово мистецтву, підкреслюючи, що це саме «борг» уряду працювати над зародженням та розвитком естетичного смаку в людей. Для Франції настає час процвітання мистецтва та художників в усіх галузях. В попередні епохи на зміну художніх стилів в європейському мистецтві з XVII століття переважав стиль бароко, а на початку і в середині XVIII століття – рококо, а вже наприкінці XVIII століття – класицизм.

Продовжуючи ознайомлення з працями зарубіжних і вітчизняних науковців слід звернути увагу на дослідження стилю рококо, якому приділяли увагу видатні науковці С. Даніель,¹⁴ Ж. Базен,¹⁵ О. Бакович.¹⁶ Вище згаданий стиль зародився у Франції в першій чверті XVIII століття, за часів правління Філіпа, консула Орлеана, дядька Людовика XV. У своїй роботі вони зазначають, що рококо став першим стилем «малих форм», який зосередився на окремій людині, її розмірах, потребах, внутрішньому світі та зовнішньому оснащенні, а не на державі чи релігійних ідеях. Із чим автори дійшли спільної згоди, то це з

¹³ Бенуа Ф. Мистецтво Франції епохи революції та першої імперії. 2006. С. 2–5.

¹⁴ Даніель С. Рококо. Від Ватто до Фрагонара. 2010. С. 245–252.

¹⁵ Базен Ж. Історія історії мистецтва від Вазарі до наших днів. 1994. С. 157–170.

¹⁶ Бакович О. Тенденції стилю рококо в мистецтві XVIII ст. 2014. С. 341–344.

тим, що стиль рококо донині є, мабуть, одним із найбільш дискусійних явищ у мистецтвознавстві, оцінюваним вкрай неоднозначно.

У «Словнику французької академії»¹⁷ офіційно визнали стиль рококо як «вид прикрашення, стилю та образотворчого мистецтва, який виник за часів Людовіка XV до початку періоду Людовіка XVI». Найбільшого свого розвитку стиль набув у галузях декоративно прикладного мистецтва: посуд, бронза, меблі, порцеляна, шпалери, дизайн інтер'єру. Стиль швидко поширився за межами Франції завдяки роботі французьких художників за кордоном та публікації проектів французьких архітекторів. Найбільшого поширення стиль рококо набув у німецькому мистецтві, особливо в наступних у Пруссії, Австрії та інших європейських країнах.

Стиль рококо радше використовував старі конструктивні елементи, аніж вводив нові в архітектуру. Архітектурні плани рококо здебільшого асиметричні, побудовані на круглих, еліптичних або восьмикутних об'ємах, а всередині майстри уникають прямих кутів, а лінії стиків стін і стелі приховують рельєфним декором. Стіни пофарбовані у світлі, повітряні кольори. Їх поверхня може членуватися панелями, нішами, ліпниною, позолотою та дрібною пластиком. Яскравими представниками архітектури рококо Західної Європи в XVIII–XIX століттях є Палац Келуш (Португалія), Амалієнбург під Мюнхеном (Німеччина), замок Ліндергоф (Німеччина).

Основним мотивом декору стає рокайль. Стиль походить від назви мушлеподібних орнаментів, які поширилися по всій Європі на початку – середині XVIII століття і використовувалися для прикрашення інтер'єрів світських і культових споруд, дрібних пластичних об'єктів і предметів побуту.

¹⁷ Словник французької академії. 1835. Journal of Aesthetics and Art Criticism. 1960. № 19. С. 145.

за словами С.М. Даніеля, цитата: в лексиконі мистецтвознавців «рокайль» і «рококо» – синонімічні терміни.¹⁸

Серед зарубіжних вчених слід виокремити П. Бреді та його працю «Present State of Studies on the Rococo»¹⁹, в якій він докладно розглядає рококо як окремий стиль. Як зазначає П. Бреді, рококо є «органічним, також асиметричний, гармонійний і характеризується використанням природних мотивів і завитків». Цікаво, що, особливо у Франції, більшість будівель у стилі рококо – це приватні резиденції аристократичних родин, багаті міські особняки та замські палаци. У Німеччині французькі впливи можна побачити у зв'язку з національним середовищем, наприклад, у церкві Петра і Павла в Обераммергау та церкві Діви Марії в Дрездені. Скульптури та рельєфні зображення складають значну частину внутрішнього оздоблення. Яскравим прикладом поєднання всіх видів мистецтва зі сталлю та композицією є приватна каплиця святого Івана Непомука в Мюнхені. Ця каплиця невелика за розміром і щедро оздоблена. Нестача площі компенсувалася використанням у повній мірі висоти каплиці. Центром є багатоярусна вівтарна композиція, де він поєднує скульптурні елементи з позолоти та срібного листя. Вівтар має численні вінки, прикрашені наскальними орнаментами та полум'ям, а також ромбоподібну решітку. Монументальні розписи на склепінні утворюють складну багатопланову еліптичну композицію, що складається зі складних кутових фігур та архітектурних елементів. У Швейцарії у Люцерні храм Єзуїтів, Бенедиктинське абатство у Айнзидельні.

Отже, можна сказати, що стиль рококо, створений світською культурою для королівського двору та французької аристократії, вплинув на все західноєвропейське мистецтво, не лише залишивши свій слід, але й вплинувши

¹⁸ Даніель С. М. Нова історія мистецтва. 2007. С. 12.

¹⁹ Brady P. The Present State of Studies on the Rococo // Comparative Literature. 1975. С. 34.

на його подальший розвиток. У кожній країні стиль мав свій національний характер і проявлявся в різних формах.

Плавно переходячи до одного з трьох мастодонтів, до романтизму, слід сказати, що водночас це був протест проти офіційної ідеології епохи реакції, її міщанської обмеженості. Ідеал романтиків був досить розмитим, відірваним від реальності, однак завжди піднесеним і благородним. Світ у їх зображенні постає в безперервному русі. Навіть мотив класичних руїн, що трактувалось класицистами як символ невмирущої вічності, перетворювався в романтиків у символ безкінечного плину часу. Це була боротьба двох різних художніх світоглядів. Енгр, непримиренний ворог романтиків, до кінця життя продовжував називати Делакруа «живописом на божевільній мітлі», а Делакруа звинувачував Енгра та інших художників – романтиків у холодності, обережності та незворушності, і в тому, що вони не пишуть, а «розмальовують» свої картини.²⁰

Першим видатним художником цього напрямку став Т. Жеріко – майстер героїчних монументальних форм, який поєднав у своїй творчості як класицизм, так і романтизм, і зрештою, потужній реалістичний початок. Шукаючи яскраві сюжети та героїчні постаті в реальності, він у 1812 році здобув славу завдяки праці «Офіцер єгерів імперської армії в рейді». та пізніше у 1821 році «Скачки в Епсомі». Події, що відбулися з французьким кораблем «Медуза» літом 1816 року, надають Т. Жеріко сюжет, повний драматизму (із 140 людей, що висадились на пліт, врятувались лише 15). Т. Жеріко створив гігантське полотно, на якому зображено небагатьох людей, що залишилися у той момент, коли на горизонті з'явився човен, вони опинилися на плоту. Сама тема розкривається в бурхливому, драматичному протистоянні, яке може демонструвати різноманітні психологічні стани та перепади настрою, що

²⁰ Білозуб Л. М. Мистецтво Західної Європи ХІХ століття. Запоріжжя. 2019. С. 107.

приводять до надзвичайної напруги. Через п'ять років після смерті Т. Жеріко саме до цієї картини став використовуватися термін «романтизм».

На зміну Т. Жеріко прийшов його справжній фанат Е. Делакруа. Він стає справжнім вождем романтизму (1798-1863 рр.). Будучи справжнім послідовником низки видатних представників романтизму, таких як Ф. Гойя та П. Рубенс, він починає творити і пише свої перші роботи «Човен Данте» і «Хіоська різня», де ми чітко можемо бачити вплив сталевих пера Т. Жеріко. Полотно Е. Делакруа супроводжується почуттям тривоги й трагічного настрою. Тінь Вергілія супроводжує Данте пеклом. Грішники чіпляються за човен. У фігурах – внутрішня напруженість, незвичайна могутність і водночас приреченість. У його час романтизм як новий естетичний напрямок, як опозиція класицизму мав досить розмиті визначення, тому він досить довго заперечував те, що є представником романтизму. Не випадково Шарль Бодлер сказав, що «Романтизм – це не стиль, це не живопис, це своєрідна емоційна система».

Отже, у потоці незадоволення і в захоплених оцінках, у битвах і полеміці складається нова школа живопису, новий художній напрямок – романтизм із 26-річним Е. Делакруа на чолі. Він утілює революцію 1830 року в алегоричному образі «Свободи на барикадах» або «Марсельези». Жіноча фігура у фрігійському ковпаці та із триколом, скрізь порохований дим, по трупах веде за собою повсталий натовп. В архітектурі ж романтизм не виробив єдиного стилю, тому йдеться швидше про сукупність так званих «романтичних» стилів, притаманних добі. У бронзі працював Антуан – Луї Барі – відомий скульптор-аніمالіст (1795-1875 рр.).²¹ Із неоренесансу – це національний театр в Празі, Кришталевий палац (Англія). В неоготиці – це Шверінський замок. (Німеччина), Замок Нойшванштайн (Німеччина) та ще багато по всіх країнах світу. Згадаймо ще декілька цінних праць Е. Делакруа, наприкінці 1831-1832 рр., його палітру творів збагатили дві його відомі картини – «Алжирські жінки у своїх покоях» та

²¹ *L. Fox. Sculpture of romanticism. 2023. С. 3–22.*

«Єврейське весілля в Марокко». Це насамперед неоготика, романтичний історизм, неогрек, неоренесанс та неовізантійський стиль. Із скульптурних творів романтичного напрямку можна відзначити «Марсельєзу» Ф. Рюда (1784-1855 рр.). На рельєфі зображені добровольці 1792 року, яких веде алегорична фігура Свободи. Більш детально розкриваючи тему романтизму в скульптурі, скажімо, що скульптурі романтизму притаманні всі характерні риси цього стилю, унікальні переваги скульптури – її ґрунтовність, реальне заповнення простору. Колористичний дар Е. Делакура проявляється тут повною силою. Саме скульптура як вид мистецтва переживала кризу наприкінці ХІХ століття. Теми руху, продовження миті у вічність, розвитку, боротьби та змін були ключовими у скульптурі ХІХ століття. Легше розуміти скульптуру романтизму треба на прикладі робіт французьких скульпторів романтизму Ф. Рюда, Ф. Бозію, Д. Страцца, Л. Баррію. «Марш добровольців 1792 року», «Наполеон прокидається до безсмертя», «Пам'ятник маршалу Нею», «Жанна Дарк», «Неополітанський хлопчик-рибалка, який грає з черепахою», «Діва Марія», «Геркулес бореться з Ахілом, що прийняв вигляд змії», «Перші похорони» та багато ін.²²

Уся романтична скульптура намагалася викликати людські емоції за допомогою жестів і виразів, характерних для стилю кожного скульптора. У багатьох випадках роботи поєднували природні та людські елементи, щоб надати більш конкретного вираження ідеям. Природа, що оточувала кожного митця, була одним із найвпливовіших факторів для скульпторів цього періоду. Ця ідея не була безпосередньо пов'язана з зародженням романтизму, але була дуже поширеною в той час і вплинула на рух.

Церковна архітектура Англії дійсно може зачаровувати своєю граціозністю та строгістю форм. Церква Святої Марії Ле Стренд²³ була

²² *Morris Wright. Sculpture in Romanticism: characteristics, works and authors. 2021. С. 5–7.*

²³ *Кидсон П., Мюррей П., Томпсон П. Історія англійської архітектури. 2003. С. 239–260.*

побудованна за актом 1711 року, який мав у своєму плані возведення 50 нових церков такого плану. Церква побудована в (1714-1717 рр.), у багатьох відношеннях вона виглядає як римський дворець, вікна розташованні доволі далеко, це зроблено для того, щоб не пускати шум вулиць усередину.

Також слід звернути увагу на «Камеру Редкліфа в Лондоні». Камера Редкліфа, побудована в (1737-1749 рр.), ранній приклад циркулярної бібліотеки на території Великобританії. Архітектор будівлі Джеймс Гіббс навчався у Римі, внаслідок чого Камера Редкліфа носить яскраві відбитки італійської архітектури у поєднанні з елементами британської. Ззовні будинок триярусний. Перший ярус споруджений з місцевого грубо обробленого каменю, і має 16 симетричних виступів та ніш. На кожному з них є арочні вікна чи двері. Багаточисленні арочні прямокутні вікна розташовані також на другому середньому ярусі будівлі. Завдяки численності цих вікон освітлення інтер'єру будівлі винятково багате будь – якої пори дня. Третій ярус будівлі представляє собою круглий купол на барабано – подібній основі. Купол покритий свинцем. Усередині будівля поділяється на два поверхи, верхній з яких служить галереєю. Один з найбільш вражаючих елементів інтер'єру – це його стеля, розмальована в білих і блакитних тонах, що створює враження відкритого неба та збільшує освітлення всередині.

Симетрична круглість будівлі є результатом впливу Італійського ренесансу та стилю бароко на роботи Джеймса Гіббса.

Видатний зарубіжний історик Колін Кемпбелл,²⁴ розглядаючи англійську архітектуру приділяє увагу саме Кемпбелл пише що в іноземні речі часто долучають більше англійські, але як що говорити чесно то архітектура багато чим запов'язана саме італійцям, тому ж Палладіо, який перевершив всіх хто йшов перед ним. З ним разом пішли піднесена манера та вишуканий стиль будівель.

²⁴ *Colen Campbell. Vitruvius britannicus. Collection of large engravings of British buildings. C.1–4.*

Італійці зараз більше відійшли від античної простоти, та більше захопилися неоготикою. Що до неоготики то саме європейські міста були оточені зубчастими стінами з подвійними воротами та вежами. Сам вигляд міста змінився завдяки щільно розташованими неоготичними будинками із гострими двосхилими дахами, вузькими вікнами, арочними дверними прорізами, аркадами, наріжними башточками – усім тим, що оточує нас у лабіринті вузьких вуличок середньовічних кварталів, подекуди збереглися досі. Сьогодні як мальовничий декорум давно зниклої системи життя. Дуже цікаво на сам перед бачити в сьогоденні результат взаємодії різних течій.

Важко підібрати правильні слова, щоб описати враження від готичного собору. Вони високі й тягнуться до неба нескінченними стрілами веж і турелей, вімпєргів, фіалок, стрілчастих арок. Завдяки своїй архітектурі собор виглядає по – різному з кожного боку. На відміну від романського храму з його чіткими, зрозумілими формами, готичний собор розпливчастий, часто асиметричний і навіть неоднорідний у своїх частинах: кожен його фасад зі своїм порталом індивідуальний. Словом, неготичний та готичний собори – це один світ. Він дійсно вбирає в себе світ середньовічного міста. Еклектика – це механічне поєднання різних, часто діаметрально протилежних принципів.²⁵ Це дивовижний стиль, який поєднує в собі багато інших стильових елементів. Еклектика виникла на протигагу класицизму, коли розвиток капіталізму вимагав нових типів будівель.

В архітектурі ще не сформувався новий стиль, і тому архітектори вдалися до використання стилів минулого. Прикладом може бути оперний театр в Одесі. Цей театр побудований у ренесансно – барочних формах.

Еклектика, на відміну від модерну, зберігає ордер, але в цій архітектурі він втрачає свою винятковість. Використання елементів так званих «історичних» архітектурних стилів (неоренесансу, необароко, рококо,

²⁵ Леврон Ж. Кращі твори французьких архітекторів. 1986. С. 28–30.

неоготики, неомавританського, неовізантійського, псевдоросійського, індосарацинського) називається еkleктикою. У зарубіжному мистецтвознавстві вживаються не несучі негативної забарвлення терміни романтизм (для другої чверті XIX ст.) і боз – ар (для другої половини XIX ст.).

Еkleктика пройшла два етапи в розвитку – (1830-1860-ті рр.) і (1870-1890-ті рр.):

- Історизм і псевдоісторизм;
- Національний романтизм.

Вестмінстерський палац (1840-1857 рр.). Після того, як старий будинок парламенту в Лондоні був знищений пожежею, було вирішено побудувати нову будівлю парламенту в дусі середньовіччя. Архітектурний проект був розроблений Чарльзом Беррі (1795-1860 рр.), відомим своєю архітектурою італійського Відродження. Однак, враховуючи особливу роль будинків парламенту як національних символів, архітектори надали їм вигляду пам'ятки англійської готики XVI століття.

На зміну звичайним французьким паркам приходять британські ландшафтні парки. Відгукуючись на рокайльський стиль континенту. Віртуоз – це майстер, що досяг в своїй роботі небувало високої майстерності, вищої техніки виконання.²⁶ Саме таким можна назвати Вільяма Хогарта (1697-1764 рр.), який об'єднав англійське мистецтво з передовою літературою та театром. Хогарт досить інтенсивно займався гравюрою, де він звертається до зображення сучасного йому життя й робить предметом сатири всі його негативні сторони: занепад моралі, продажність суду тощо. Хогарт створює цілі серії живописних полотен: «Історія повії», або «Кар'єра проститутки», «Історія розпусника», «Модний шлюб» тощо.

Кожна з картин Хогарта є самостійною й зображує вузловий момент усієї історії, проте кілька деталей зв'язують його з попередніми й наступними

²⁶ Майстри мистецтва мистецтво. № 3. 1967. С. 31–36.

подіями. На той час, молодий митець Хогарт займався також історичними живописом, релігійними сюжетами. Однак істинний Хогарт – це жанрові картини й гравюри, у яких він показав соціальну життєву драму трохи прямолінійно, зате без всякої інакомовності, у доступній та ясній формі. Протягом всього творчого життя Хогарт звертався до портрета. Це групові й так звані розмовні портрети («Сім'я Вудз Роджерс», «Сім'я Струуд»), портрети близьких людей («Містріс Енн Хогарт»), парадні портрети, зображення людей світу мистецтва, власні портрети («Автопортрет із собакою»). Слід зазначити, що не випадково найбільшою славою серед портретів Хогарта користується зображення «Дівчини з кривками». Хогарту вдалось створити в цьому портреті англійський тип дівчини з простого народу, милої, життєрадісної, здорової, – такими прийомами плерного живопису, які передували колористичним пошукам наступного століття. Хогарт – це перший художник в Європі, який об'єднав в своїх роботах багате різноманіття стилів. Його мистецтво тісно пов'язане з мистецтвом театру, сатиричних журналів, з літературою Просвітництва.

Його можна назвати творцем національного портретного жанру. Рейнолдс створив галерею портретів, він мав велику творчу активність й іноді він малював до 150 портретів на рік. У своїх парадних та урочистих образах Рейнольдс зміг повною мірою висловити свою просвітницьку віру в людину, її розум і потенціал для вдосконалення людства. Авторська техніка – це техніка яка винайдена та заснована при виконанні будь якого художнього твору самим автором.²⁷ Використовуючи свою фірмову техніку автор досяг при житті дужої популярності. Проте, кого б не зображував художник, у його образах, особливо чоловічих, є героїчно величне, у них підкреслюється те, на що здатна людина. Той внутрішній рух, який є в портретах Це були портрети воєначальників («Адмірал лорд Дж. Хітфілд»), письменників («Лоренс Стерн»), акторів («Девід

²⁷ Раздольска В. І. Європейське мистецтво ХІХ ст. 2005. С. 8–12.

Гаррік», «Сара Сіддонс в образі музи трагедії»), лондонських красунь. Рейнолдса, натхнення, енергія, зовнішня дія досягається передусім певним кольором: напруженим, зазвичай, золотисто – червоним, золотисто – коричневим колоритом, із вкрапленням плям інтенсивно – синього, зеленого чи помаранчевого. Широка живописна манера сприяє узагальненій передачі природи при збереженні повністю реальних рис обличчя. Художник Просвітництва, Рейнолдс підкреслював у персонажі не його зовнішні якості, а особисті заслуги, багатство духовного світу.

Обговорюючи мистецтво західної Європи кінця XVIII початку XIX століття, слід зазначити що нова епоха в європейській художній культурі була остаточно сформована промислова революція в Англії XVIII століття та французька революція 1789-1794 років. Однією з головних особливостей творчості великих художників XIX століття є розкриття трагічних протиріч між гармонійною особистістю та суспільством.

Повертаючись до такого величного стилю як класицизм, й стилів що пішли від нього, слід відзначити працю Шевченко О., та Акіменко В. «Сюрреалізм у мистецтві та його найвідоміші представники»²⁸. Автори зазначають що, такі стилі як неокласицизм проявляють себе передусім в архітектурі, де художники – архітектори, утілюючи мрію про гармонійний світ, намагались вирішити грандіозні завдання ідеального міста, що було помітно в містобудівних проєктах Клода Нікола Леду, переважно утопічних. Однак уже раціональний архітектор Анж Жак Габріель розробляє між Єлісейськими полями (із заходу) і садом палацу Тюільрі (зі сходу) майдан, забудова якого була завершена 1775 року.

Саме Жан Огюст Доменік Енгр (1780-1867 рр.) перетворив класицизм в академічне мистецтво, проти якого виступали романтики. Він свідомо

²⁸Шевченко О., Акіменко В. Сюрреалізм у мистецтві та його найвідоміші представники. Київ. С. 183 – 184

відмовився від революційності мистецтва Давіда, а у своїй творчості ідеалізував античність. Картина «Посли Агамемнона в Ахіла» свідчить про те, що він досконало опанував систему класицизму: композиція логічна, фігури нагадують античний рельєф, колористичне рішення підкорене малюнку. Енгр звертається і до сюжетів середньовіччя, Відродження. У вівтарному образі для церкви його рідного міста Монтована, Енгр пише образ Мадонни, який схожий на «Сікстинську Мадонну» Рафаеля. Саме цей витвір приніс художнику, якого раніше не визнавали, успіх у Салоні 1824 р. З цього часу він стає визнаним главою офіційної французької школи. Цікаво, що на цій же виставці була експонована «Різня на Хіосі» Делакруа. Не в останню чергу саме тому противники нового напрямку – романтизму – і звернулись до Енгра, зробивши його «зберігачем добрих доктрин» класицизму. Повернувшись через 18 років до Франції у 1824 році, Енгр стає академіком. Останні роки майстра, загально визнаного й шанованого всіма, були затьмарені жорстокими битвами, спочатку з романтиками на чолі з Делакруа, а потім з реалістами, яких представляв Курбе Г.

Отже, у ході аналізу історіографічної бази дослідження вдалося встановити наступне:

1. Серед зарубіжних напрацювань достатній масив інформації містять роботи радянських дослідників. Також при глибокому аналізі радянської історіографії слід розуміти, що значна більшість робіт була написана близько 50 років тому на основі робіт зарубіжних вчених, через це треба звертати першочергово увагу на зарубіжну історіографію, тому що можуть виникати логічні нестыковки;

2. Серед робіт зарубіжних дослідників слід виділити дві найбільш популярні теми досліджень: Французьке мистецтво та архітектура XVIII– XIX ст.; Англійське мистецтво та архітектура XVIII–XIX ст.;

3. Вітчизняна історіографія з даної тематики характеризується роботами, в яких автори прослідковують саме синтез та різноманіття нових стилів які утворюються в роботах митців того часу;

4. Роботи більшості науковців мистецтво пропонується як дзеркало епохи, що демонструє рівень розвитку народу та держави через призму стильового хитросплетіння в роботах тогочасних майстрів. Архітектура ж розглядається у складній пропорції культури та природного чинника. Їх синтез дає нам змогу побачити основні напрямки низки як вітчизняних, так і зарубіжних робіт.

До фундаментальних робіт слід віднести відомого вченого Полікарпова В.С. зі «Лекції з історії світової культури»²⁹, та Масола Л.М. з його роботою «Мистецтво»³⁰, де автори розглядають вплив епохи на такі фундаментальні стилі мистецтва, як бароко та класицизм.

На думку автора «час бароко» або «доба бароко» – це вираз симптоматичний й водночас підкреслює фундаментальність стилю в подальшому розвитку «стилів наслідників». Бароко, як і класицизм, постає в образі прабатька всіх стилів, що найбільшу складність щодо стилю бароко робить те, що дуже складно знайти основні елементи, що характеризують цей стиль – його доміанти. Виходячи з цих міркувань, можна зробити спробу дати опис бароко, якщо не визначення, то хоча б таке, що враховує розмаїття барокових компонентів і загальні прагнення бароко. Тому без подальшого детального розгляду можна відкинути будь – яке визначення чи опис барокової культури, що виходить з однієї перспективи.

Що до англійського мистецтва в Західній Європі, то добре його висвітлює Н. Певзнер.³¹ Стверджуючи що накопичений у першу чергу в сучасному

²⁹ Полікарпов В.С. Лекції з історії світової культури//Навчальний посібник, 2006, С. 281–296;

³⁰ Масол Л.М. Мистецтво (рівень стандарту, профільний рівень//Видавничий дім «Освіта», 2018, С. 92–137

³¹ Певзнер Н. Англійське в англійському мистецтві. 2004. С. 185–188

мистецтвознавстві матеріал про особливості англійського мистецтва необхідно осмислити, структурувати, узагальнити на основі культурологічного підходу і уявити через призму національного характеру.

У своїй праці автор приділяє пильну увагу вивченню концепту «Englishness», тобто, визначення особливостей прояву національного характеру в англійському мистецтві та факторів, що вплинули на його формування. Особливу увагу надає вивченню матеріалу про англійський національний характер, в ході аналізу творів таких британських художників як Вільям Хогарт, Сер Джошуа Рейнолдс, Вільям Блейк, Джон Констебл, дійшов до висновку, що це поняття неможливо перекласти тому його немає навіть в словниках.

Ознайомившись з характерними рисами, особливостями англійського національного характеру, ми маємо повніше уявлення про те, що має на увазі концепт «englishness». Через свою специфіку, це мистецтво, вважається найбільш яскравим відображенням цієї національної ідентичності. Національна ідентичність, виражена в мистецтві, є предметом галузі знань, відомої як мистецька географія. Мистецька географія намагається відповісти на питання: що спільного між творами мистецтва, створеними однією нацією, незалежно від того, коли вони були створені.

Таким чином, кожна нація сприймає та аналізує навколишню дійсність крізь призму власних цінностей і традицій, тобто своєї національної ідентичності. І в мистецтві нації передають цей характер інакше, своє унікальне бачення світу. Також не слід забувати й про працю Сосік Ольги, у своїй статті³² автор відзначає, що одні із найбільш яскравих і міцних особливостей англійської культури це її давні традиції, що походять глибоко коріннями в історію. В своїй роботі автор підкреслює величезний вплив буржуазної

³²Сосік О. Ремінісцензії вікторіанського «авангарду» в українському польському та російському образотворчому мистецтві декадансу та символізму. Київ. С. 62 – 64.

революції, так як вона була однією з перших, що дала приріст індустрії та торгівлі й створила дуже добрі умови для розцвітання культури умови.

Становлення англійського характеру який відбувається у XVIII ст., стикається в боротьбі націоналізму та універсалізму, ця боротьба відображається майже у всіх сферах англійського буття тобто як в мистецтві так і в політиці та іншому.

1.2. Джерельна база дослідження

Достатня насиченість джерельної бази є запорукою успіху для ґрунтового та об'єктивного дослідження. Тому для того, щоб проаналізувати матеріальну базу з цієї теми, ми умовно класифікуємо історичні джерела за їх походженням. Джерела розподілено на такі групи:

- довідкові джерела;
- періодика.

Довідкові видання будуть використовуватися для об'єктивного теоретичного тлумачення певних понять:

- архітектура;
- мистецтво;
- графіка;
- живопис;
- культура.

Маючи справу з термінами які безпосередньо стосуються мистецтва, треба обов'язково звернути увагу на словники та енциклопедії, щоб мати чітке розуміння зазначених в роботі термінів. Архітектура (від грецького *architekton* - будівничий) – це мистецтво створення будівель та їх ансамблів, що формують просторове середовище для життя і діяльності людини. Архітектура, як і будівництво будівель, має задовольняти духовні потреби людини та впливати на

її естетичні почуття. Архітектура формує ансамбль будівель, вулиць, проспектів, площ, садів і парків, тощо.³³

Живопис – це вид образотворчого мистецтва, який створюється за допомогою фарби, нанесеної на таку поверхню, як полотно або папір. Він характеризується використанням фарби, нанесеної на певну поверхню (наприклад, папір, полотно, дерево, камінь, бетон, метал) для відтворення художнього образу.

Живопис – вид образотворчого мистецтва, головним виражальним засобом якого є колір, що відтворює дійсність за допомогою фарб³⁴.

Властивість перетворювати поверхню на подібність багатоманітних просторів, різноманітні виражальні засоби та широкі образні можливості забезпечили живопису провідне місце в історії художньої культури. Живопис виник в епоху пізнього палеоліту (40 тис. р. до н. е.) як наскельний розпис; всебічного розвитку набув у XVI–XVII ст., коли встановився розподіл мистецтва на жанри й набула поширення техніка олій та малярства.

Монументальний живопис безпосередньо пов'язаний з архітектурою і прикрашає стіни, стелі, підлоги та інші елементи будівельної конструкції. До його технік належать усі види розпису (мозаїка, вітраж, штукатурка, сграфіто, майоліка, картини на полотні, гобелени, виконані спеціально для певного приміщення, тощо). До інших форм належать ескізи (твори, написані переважно за один присід, фрагментарні за змістом і формальним вирішенням) та очерки (підготовчі композиції до майбутніх творів). Існує широкий спектр технік живопису, які розрізняють за видом барвника (пігменту) і засобом його закріплення: олія, акварель, темпера, емаль, гуаш, туш, пастель, фреска, енкаустика тощо.

³³Словник мистецьких термінів. № 3.Херсон. 2016. С. 7. URL : <http://www.library.ippro.com.ua/attachments/article>.(дата звернення 04.05.2023)

³⁴ Мистецький словник–довідник. № 1488. Черкаси . 2017. С. 13. URL: <http://www.library.ippro.com.ua/>. (дата звернення 04.05.2023)

Мистецтво – це естетичне освоєння світу в процесі художньої творчості як особливого виду людської діяльності, що відображає дійсність у конкретно-чуттєвих образах відповідно до певних естетичних ідеалів. Мистецтвом називають художню творчість загалом, включаючи літературу, архітектуру, скульптуру, живопис, графіку, декоративно – прикладне мистецтво.

У ході написання роботи використовувалися такі **періодичні** видання як: «Dictionary by Merriam-Webster / Merriam-Webster»³⁵ «Oxford Dictionaries / Oxford University Press»,³⁶ «Revue des Deux Mondes.tom X.»³⁷ Укрінформ. – [1918].

1.3. Методологія та методи дослідження

Методологічною основою цієї роботи є низка принципів, дотримання яких дозволяє глибше розкрити сутність предмета дослідження:

- принцип історизму – полягає в розумінні історичної дійсності як єдиного цілого, що поступово розвивається під впливом географічних, економічних та міжнародно – політичних, соціальних і культурних чинників;
- принцип об’єктивності – спрямований на максимально правильне розуміння особливостей об’єкта дослідження. Це означає, що в процесі наукового дослідження автор відмовляється від упереджень, застарілих поглядів, симпатій та антипатій щодо тих чи інших фактів;
- принцип всебічності – спрямований на вивчення всіх фактів і обставин, які безпосередньо впливають на об’єкт дослідження;
- принцип комплексності – широкий і всебічний аналіз причинно-наслідкових зв’язків, що впливають на зміни та розвиток об’єкта дослідження у просторі та часі;

³⁵ Dictionary by Merriam-Webster [1831-2023].

³⁶ Oxford Dictionaries / Oxford University Press [2015-2023].

³⁷ Revue des Deux Mondes.tom X [1830-1944].

- принцип системності – допомагає встановити зв'язки між конкретними структурними елементами, що забезпечують функціонування певного історичного явища;

- принцип взаємозв'язку – дає підстави для розуміння того, що конкретні історичні явища проявляються через загальний взаємозв'язок;

- принцип конкретності – уможлиблює точний опис усіх обставин, в яких перебуває об'єкт пізнання;

Також задля ґрунтовного аналізу теми, у роботі було використано низку таких науково – методологічних підходів, як:

- міждисциплінарний підхід – комплексно застосовує мистецькі, культурологічні, політичні та конструктивні аспекти у процесі висвітлення мистецтва та архітектури Західної Європи на зламі століть;

- системний підхід – визначає окремі складові дослідження та аналізує їх взаємозв'язки;

- концептуальний підхід – виявляє базову сукупність положень, що визначають загальний напрям дослідження;

- аспектний підхід – виокремлює найважливіші складові дослідження;

- діалектичний підхід – спрямований на виявлення причинно-наслідкових зв'язків і суперечностей, що викликають проблеми в певному аспекті; –

- історичний підхід – дозволяє хронологічно дослідити певний історичний період з метою встановлення внутрішніх і зовнішніх зв'язків, специфічних закономірностей і суперечностей;

- діяльнісний підхід – розглядає західноєвропейське мистецтво як низку подій, що розгортаються через дії державних діячів, політиків, міжнародних організацій тощо;

- інформаційний підхід – максимально ефективного використання потенціалу інформаційної бази, в тому числі даних, що мають наукову цінність;
- аксіологічний (ціннісний) підхід – аналіз ціннісних орієнтирів, на яких ґрунтуються основні принципи західноєвропейської архітектури та мистецтва, виходячи з поняття «цінності».

Підсумовуючи вище сказане, слід зазначити, що у дослідженні використовувалися як загальнонаукові методи дослідження (аналіз, синтез, порівняння, узагальнення), так і спеціальні історичні методи (метод історичного порівняння, історико – системний метод).

Метод аналізу дозволяє виділяти окремі сторони, властивості та взаємозв'язки різних як архітектурних та і мистецьких стилів, як то, наприклад, витоки романтизму та реалізму, стиль рококо, фундаментальні стилі аспекти класицизму та перетворення бароко в неоготику, неоренесанс та необароко.

Метод синтезу передбачає поєднання різних елементів, які у своїй сукупності представляють предмет. До прикладу, напрямки західно – європейських держав у зазначений період представляє система зв'язків різноманітних як манстадонтів та і відносно них нових стилів у низку спільних, у процесі дослідження ці факти синтезується і, відповідно, піддаються аналізу.

Метод порівняння полягає у зіставленні та протиставленні низки фактів, що безпосередньо стосуються теми. Метод узагальнення спрямований на формулювання конструктивних наукових висновків, а узагальнені результати дослідження ретельно підсумовуються. Спеціально – історичні методи дозволяють поглиблено вивчати історичні аспекти мистецької та культурної діяльності держав.

Основні періоди формування мистецтва та архітектури західноєвропейських країн XVIII- XIX століть, можна представити у вигляді наступної схеми:

1. Класицизм – від 1700 років становлення загальноєвропейським стилем, до початку стрімкого поширення 1750 року.
2. Рококо – від XV ст., до невизнання та відчуження до неймовірної популярності в XVIII ст.
3. Реалізм від європейського зародження в кінці XVIII ст., до квітучої популярності у XIX ст.

Історико – порівняльний метод застосовується з метою порівняння деяких аспектів синтезу стилів на різних етапах її формування, зокрема: характер стилю бароко та його подальший внесок у романтизм та всі течії цього, рококо як синтез бароко та класицизму, реалізм та еkleктика як наслідок синтезу рокаелю та бароко.

Історико – системний метод у даній роботі направлений на вивчення історичних явищ та обставин, що у своїй сукупній цілісності вплинули на природу західноєвропейських стилів у зазначений період, зокрема: необхідність до рішучих змін після буржуазних революцій; потреба у масовому просвітництві народу, задля підвищення загального статусу мистецтва, тощо. Серед методів джерелознавчого дослідження було застосовано критичний метод для визначення наукової цінності кожного джерела в контексті роботи.

Таким чином, використання загальнонаукових, конкретно – історичних та документальних методів дослідження забезпечило належні умови для досягнення поставлених завдань та дозволило уникнути надмірної суб'єктивності та упередженості. Різноманітність теоретико – методологічних принципів, підходів та методів наукового пізнання дозволила провести дослідження всебічно та об'єктивно.

Отже, архітектура та мистецтво як культурні процеси 3Є в XVIII–XIX ст. є дуже різноманітними та багатограними. На прикладі країн 3Є ми мали змогу бачити, наскільки різним є висвітлення одного й того стилю в різних країнах, та наскільки сильними можуть бути такі чинники, як внутрішньополітичні

обставини та навколишнє середовище, що допомогло в повній мірі зрозуміти загальний характер діяльності конкретних країн ЗЄ у сфері архітектури та мистецтва. Розуміння історії архітектурних споруд та зв'язків архітектури з мистецтвом є надзвичайно важливим у сучасному світі, завдяки цьому ми можемо більше дізнатися про ментальність тієї чи іншої країни, керуючись матеріалами зазначеного періоду, але також слід розуміти що світ є мінливий й він не стоїть на місці, отож в першу чергу слід поважати та надихатися тим, що є в нас зараз перед очима. Останні великі стилі, які властиві архітектурі, так і мистецтву, які ми можемо бачити і дивуватися й по сьогодні.

Історіографія проблеми західно-європейської архітектури та мистецтва у XVIII-XIX столітті представлені достатньою кількістю наукових праць у вітчизняній та зарубіжній історіографії. Враховуючи хронологічні рамки дослідження, впродовж понад 300 років в історіографії виникла низка дискусій щодо таких ключових аспектів, стилістичних напрямків, які можна охарактеризувати наступними тезами: чи можна вважати рококо самостійним стилем; що собою представляє синтез бароко та рококо, чи є це самостійними стилями; яким чином відбувається синтез стилів та їх розповсюдження. Найбільша кількість досліджень зафіксована на сторінках зарубіжної історіографії. Пояснити цей факт не складно: кожна країна повинна знати свою історію, й це бажання пізнати історію того чи іншого витвору мистецтва не змусить на себе чекати, так як ти можеш бачити це кожен день перед очима та надихатися красою та величчю споруд чи витворів мистецтва.

Джерела інформації для цього дослідження характеризуються різноманітністю та всебічністю. У дослідженні використані довідкові джерела, а також періодика. Довідкові джерела допомагають теоретично осмислити категоріальний апарат дослідження.

Таким чином, методологічну основу дослідження становлять три найважливіші принципи історизму, об'єктивності та всебічності, які

використовуються у поєднанні із загальнонауковими методами, спеціальними історичними методами, статистичними методами, методами дослідження матеріалів, а також різними науково-методологічними підходами. На основі вище зазначених принципів, методів і підходів автор здійснив спробу ґрунтового аналізу історіографічного, матеріального та методологічного аспектів архітектури та мистецтва Західної Європи у XVIII-XIX ст.

РОЗДІЛ 2. РОЗВИТОК АРХІТЕКТУРИ ЗАХІДНОЇ ЄВРОПИ В ХVІІІ-ХІХ СТОЛІТТЯХ

2.1. Історичні умови формування архітектури Європи у ХVІІІ-ХІХ ст.

З першої половини ХVІІІ століття у Франції в повній мірі наступає просвітництво. Французьке Просвітництво традиційно поділяють на 2 періоди: раннє (І пол. ХVІІІ ст.) та пізнє (ІІ пол. ХVІІІ ст.) Поява Просвітництва у Франції значною мірою була зумовлена новими духовними устремліннями світського суспільства, яке відчуло себе вільніше після смерті Людовика ХІV, «Короля-Сонця» в 1715 році і потребувало нових ідей та відчуттів. Звертаючись до історії ми знаємо, що на той час країною керував Людовік ХV, правління якого характеризувалось збільшенням податків і бідністю населення. Так утворився новий прошарок у суспільстві – буржуа. Між багатими та бідними утворилась бездонна прірва, мов між небом та землею. Відчувався сильний вплив католицької церкви і як наслідок економічна катастрофа. Найпопулярнішою фразою тих часів була «Після нас хоч повінь», фразу цю приписують коханці Людовіка ХV – Марії де Помпадур. У цьому контексті фраза означає політику високих витрат, яку проводив Людовік. Приводять цю цитату як приклад самовбивчої або недалекоглядної політики, направленої проти народу.³⁸

Саме ця безглузда політика й стала початком, таким свого роду поштовхом народних мас до Великої Французької Революції. На першому етапі французького просвітництва головними ідейними вождями в творчості були Франсуа Марі де Аруе, відомий також як Вольтер (1694-1778 рр.) і Шарль – Луї де Монтеск'є (1689-1755 рр.). Вони заклали основи французького

³⁸ Тсюнак В. Французьке просвітництво. С-3-4. URL : <https://ru.scribd.com/> (дата звернення 02.11.2023)

Просвітництва і були його лідерами до кінця 1740-х рр., (потім на сцену вийшло нове покоління просвітителів)³⁹.

Шарль Луї де Монтеск'є – французький письменник й політик, також заможній дворянин, займав позиції лібералізму. Ш.Л. де Монтеск'є видав свою найголовнішу працю, трактат «дух законів», на яку актуально читати й в нашій епосі. Особливо напруженою є політична, економічна, соціальна та військова ситуація в Україні, яка більшою чи меншою мірою спричинена неправильним керівництвом державного апарату. На жаль, на сьогодні усвідомлення незалежності трьох гілок влади втрачено. Монтеск'є, юрист, філософ, письменник і політик, у своїй книзі «Про дух законів» вперше запропонував поділ законодавчої, виконавчої та судової влади. Метою цієї теорії є гарантування безпеки громадян від свавілля та зловживань влади та забезпечення політичної свободи.⁴⁰

Автор зазначив те, що треба розуміти: він сказав, що демократичні принципи не тільки руйнуються, коли втрачається дух рівності, але й руйнуються, коли дух рівності доходить до крайнощів і кожен хоче бути рівним з іншими, обравши одного правителя. У цьому випадку народ відмовлявся визнавати дану йому владу і хотів все робити сам: радитися замість сенату, керувати замість чиновників, судити замість суддів. Тоді в республіці немає місця цілісності. Народ хоче виконувати обов'язки правителя, а значить, правителя перестають поважати.

Ш.Л. Монтеск'є дуже влучно в своїй праці висловився й про виховання в деспотичній державі. «Як у монархічних державах виховання прагне вселити в серця дух зарозумілості, так у деспотичних державах воно прагне його принизити. Воно повинно бути просякнуте духом рабства. У певному змісті

³⁹ Шерварлі А. Французьке просвітництво. С.2. URL: <https://ru.scribd.com/> (дата звернення 02.11.2023)

⁴⁰ Дурдинець М.Ю. Філософсько-правові погляди Шарля – Луї Монтеск'є «про дух законів». С. 39-42. URL : <https://dspace.uzhnu.edu.ua/> (дата звернення 02.11.2023)

виховання там зовсім відсутнє. Потрібно позбавити людину всього, щоб дати їй дещо, і спочатку зробити з неї дурного підданого, щоб потім отримати доброго раба»⁴¹

Інша видатна подія це ВФР (1789-1804 рр.) що сталася в наслідок наростаючої кризи за Людовіка XVI, якого незадовго після початку революції стратили у 1793 році. Як що говорити про ВФР неможливо не згадати про М.Робесп'єра. У 1793-1794 роках, коли гільйотина працювала зі страшною інтенсивністю (під цей ніж міг потрапити практично будь – хто від короля Людовика XVI до простого ремісника десь у Руані; достатньо було оголосити «підозрілим», а потім оголосити «ворогом. народу» – цей термін широко вживаний. Він очолював Комітет громадського порятунку і хоча номінально був лише одним із його членів, у той період (останні 13 місяців його життя) будь-яка заява нашого героя з критикою будь – якої конкретної особи означала, що критика заарештовують, а буде смертна кара – завтра, через тиждень чи місяць, але неминуче. Він хотів брати участь у вирішенні конкретних проблем, які мали велике значення для Франції того часу через жахливий контраст між бідністю та багатством (і королеви Марії Антуанетти, у якої в жовтні 1789 року група жінок вимагала з вікон її палацу хліба) для голодних сімей, відповіла так: «У них немає хліба? Дивно – нехай тоді їдять тістечка!». Робесп'єр особисто наполіг, аби її за чотири роки відправили на ешафот.⁴²

В історіографії ще триває дискусія щодо хронологічних меж та періодизації ФР. Тому її верхньою хронологічною межею вважалось завершення періоду правління Директорії та прихід до влади Наполеона Бонапарта. Найчастіше історію ФР умовно поділяють на три періоди: (1789-

⁴¹ Швагуляк М. Історія країн Західної Європи та північної Америки нового часу/ документ № 2. Шарль Монтеск'є «про дух законів». Лівів. 2006. С.56. URL: <https://clio.lnu.edu.ua/> (дата звернення 03.11.2023)

⁴² Ігор Сюдюков. Максиміліан Робесп'єр: «Терор заради справедливості і «для блага народу»// газета «День». 2013. № 164. С. 2-6

1794 рр.), коли точилася боротьба між фельянами (прихильниками конституційної монархії), жирондистами (республіканцями), якобінцями (радикальними демократами) та роялістами (прихильниками абсолютизму); 1794-1799 від страти М.Робесп'єра і до захоплення влади Наполеоном Бонапартом; 1799-1804 від консульства Наполеона до відновлення Французької імперії.⁴³

Спроба Людовіка XVI нелегально емігрувати з країни спровокувала нову кризу. Виявом патріотичного піднесення французів був марш «Марсельєза», що став національним гімном. У вересні 1792 р. Франція була проголошена республікою.

Перехід влади до монтаньярів в результаті чергового повстання парижан 31 травня і 2 червня 1793 року значило, що нова столична буржуазія, створена в результаті розпродажу державної власності та інфляції під час Революції, здобула політичну перемогу над старим порядком і капіталом, які в основному сформувалися до 1789 року. Перемога монтаньярів у національному масштабі передувала їхній перемозі над опонентами в партії якобінців, тому встановлений ними режим отримав назву якобінської диктатури. Якобінці продовжили нападки на католицьку церкву і запровадили республіканський календар. Прототипом для цього став «Чесний календар», опублікований наприкінці 1787 року Сильвеном Марешалем, видатним французьким поетом і атеїстом. Твір був настільки антирелігійним і антимонархічним, що королівська влада знищила його, а автора ув'язнила. Зрозуміло, що альманах був у великій пошані у республіканців.⁴⁴

⁴³ Варварцев М.М., Мартинов А.Ю. Інститут історії України. 2013. С. 688 URL:http://www.history.org.ua/?termin=Frantsuzka_revoliutsiia_1789 (дата звернення 05.11.2023)

⁴⁴ Перехрест О.Г. Історична хронологія. Навчальний посібник. Черкаси. 2020. С. 61-63. URL: <https://eprints.cdu.edu.ua/> (дата звернення 05.11.2023)

Падіння якобінської диктатури не означало завершення революції: вона стала на шлях, який привів Францію до імперії Наполеона Бонапарта.

З його приходом до влади 9-10 листопада 1799 року втомлене економічними негараздами та терором населення країни пов'язувало надії на встановлення стабільної державної влади. Проголосивши «війну народів проти королів», діячі ФР звертали увагу й на Україну. 1790 року французьке МЗС склало меморандум «Про небезпеку для Європи анексіоністської політики Росії», в якому Україна називалася жертвою царизму. Якобінці сподівалися залучити українців до боротьби проти імперії агресора. Українське питання трактували крізь призму революції звільнення народів Європи. У книзі депутата Конвенту Ж.Ф.Гаррана де Кулона «Політичні студії старої і нової польської держави» 1795 року наголошувалося на історичних традиціях українців у боротьбі за незалежність.⁴⁵

Розпочинаючи похід у Росію 1812 році, Наполеон I Бонапарт у разі перемоги планував включити правобережну Україну до складу Великого герцогства Варшавського. Галичина й Волинь були обіцяні австрійцям за допомогу у війні. У червні 1815 року Віденський конгрес (1814-1815рр.) підбив підсумки революційної епохи. Франція залишилася в кордонах 1792 року, Велика Британія стала великою колоніальною імперією, зацікавленою в балансі сил в Європі. Визначальний вклад у побудову зразкової воєнізованої чиновницької держави Пруссія зробив Фрідріх Вільгельм I (1713-1740 рр.). Саме при ньому затвердилось поняття «німецький порядок». У 1716 році почалась ліквідація земельних ландратів та муніципального самоврядування у містах; 1717 році запроваджено загальну шкільну освіту. У 1723 році було засновано Генеральну дирекцію – центральний орган, відповідальний за економічну політику країни, створено одну з найбоєздатніших армій у Європі та

⁴⁵ Борщак І. Наполеон і Україна. Львів, 1937.С.6. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0002880> (дата звернення 05.11.2023)

сформовано новий тип пруського офіцера (з 1717 року служба в королівській армії стала спадковим обов'язком дворянства).

Під час правління Фрідріха II (1740-1786 рр.) Пруссія стала однією з найсильніших військових держав Європи. У війні з Австрією (1740-1742 рр.) Пруссія анексувала Сілезію і захистила її завоювання у війні (1744-1745 рр.) Австро-пруське суперництво продовжилося в Семирічній війні (1756-1763 рр.), переломною точкою якої стала поразка Пруссії в битві під Кунерсдорфом 12 серпня 1759 року. Російська армія, що вступила в Берлін 9 жовтня 1760 року, врешті – решт пережила поразку Пруссії, і лише шанувальники Фрідріха Петра III, який успадкував російський престол у 1761 році, уклали з Пруссією мир, а потім уклали союз. Повернути їй усі завойовані росіянами території. Губертусбурзький мир 1763 року нарешті завоював Сілезію Пруссії та вирішив столітнє суперництво між двома великими німецькими державами, Австрією та Пруссією.⁴⁶

Створення у 1806 році під протекторатом Франції «Рейнського союзу» у складі 16 держав Західної та Південної Німеччини та їх заява 1 серпня 1806 року про вихід зі складу Імперії змусили імператора Франца II скласти з себе імператорську корону. Ці події підштовхнули Пруссію до участі у четвертій антифранцузькій коаліції 1 серпня 1806 року. Пруссія оголосила Франції ультиматум – очистити землі до Рейну, а вже 14 жовтня 1806 року у двох паралельних генеральних битвах при Єні та Ауерштедті пруська армія була розгромлена. 24 жовтня 1806 році. Після вступу Наполеона в Берлін майже вся Пруссія була швидко завойована французами. Факт її подальшого існування як незалежної держави було вирішено в ході російсько-французьких переговорів. у другій половині XIX ст. Почався конфлікт між Пруссією та Австрією за

⁴⁶ Кудряченко А.І., Солошенко В. В. Енциклопедія Том 1 // Країни Західної Європи. Київ. 2017. С.330- 331. URL: <https://elibrary.ivinas.gov.ua/> (дата звернення 08.11.2023)

панування в Німеччині.⁴⁷ Отто фон Бісмарк, прем'єр-міністр Пруссії (1862-1872 рр.) і перший канцлер Німецької імперії (1871-1890 рр.), відіграв важливу роль в об'єднанні Німеччини від верху до низу. Об'єднання Німеччини почалося з війни з Данією в 1864 році, під час якої Пруссія та Австрія змусили Копенгаген залишити князівства Шлезвіг і Гольштейн і завоювали їх. Прагнення Франції перешкодити інтеграції Німеччини призвело до франко-пруської війни (1870-1871 рр.). Після поразки французів у битві при Седані 1-2 вересня 1870 р., Франція капітулювала. За умовами Версальського договору Німеччина анексувала Ельзас і Лотарингію.

2.2. Особливості розвитку архітектури Західної Європи у XVIII ст.

Палацове та замкове будівництво у першій половині XVIII ст., чисельно дуже значно представлено, але саме зведення великих замків та палаців припиняється, через те що виснаження скарбниці не дозволяло здійснювати настільки дорогі задуми. Людовік XV будує в Шуазі маленький замок, у Версалі – Малий Тріанон. На задуману 1747 року перебудову Версаля грошей не вистачає.

Ж. А. Габріель, який з 1739 року став архітектором короля, виконує велику кількість робіт для двору. Одним із найдосконаліших творів Габріеля є Малий Тріанон у Версальському парку, побудований на замовлення Людовіка XV у 1762-1768 роках. Палац поєднує мініатюрність зі своєю монументальністю. Цей складний образ створюється тонко обіграним контрастом між важким, розпластаним низом будівлі з відкритою галереєю, масивними сходами до парку та піднятим на цей широкий п'єдестал легким об'ємом двох верхніх поверхів палацу. Композиція фасаду Малих Тріанона побудована на співвідношенні 1:2. Математична чіткість у пропорціях фасадів

⁴⁷ Там само С. 323-327.

не позбавляє будівлі великої мальовничості. Палац поставлено на схилі пагорба так, що садовий фасад має два поверхи, а головний – три.⁴⁸

«Англійський» парк Малого Тріанона, створений Жюсьє та Антуаном Рішар, – художня антитеза «французького» парку Версаля. Цей парк став втіленням краси живої природи, мальовничого поєднання дерев, чагарників, квітів, що вільно ростуть. У цьому своєрідному куточку розташований так званий Французький павільйон, побудований Габріелем 1751 року. Лінія розвитку французької архітектури, пов'язана з утвердженням людської особистості, яка так ясно прозвучала в образі замку Мезон (Франсуа Мансара), отримала в Малому Тріаноні новий, не менш вишуканий вираз.

Великі роботи велися у королівських резиденціях Фонтенбло та Шантильї. У Фонтенбло Габріелем у (1749-1751 рр.) був збудований над ставком вишуканий храм Людовіка XV, названий також павільйоном Габріеля. З витонченою розкішшю оздоблені інтер'єри цього палацу, серед яких вирізняється зал Рад. Мальовниче оточення англійського парку наголошує на строгості форм павільйону Габріеля. У Шантильї на особливу увагу заслуговують манеж (1719-1740 рр.). Жака Д'Обера і стайня, які по праву вважаються кращими у Франції. Малий замок у Шантильї арх. Жака Брюана (1718-1722рр.) чудовий своїми інтер'єрами у формах розвиненого рококо.

Жермен Боффран (1667-1754 рр.) – найздібніший учень Ж. А. Мансара. Працював як скульптор, живописець та архітектор. Поряд із витворами класицизму виникають замки у формах рококо. Архітектори Боффран і Ере в Нансі створюють ряд споруд, у яких мотиви рококо, характерні для інтер'єрів, застосовані в організацію зовнішнього вигляду будівлі. Такими є палац у

⁴⁸Totalarch. Відкрита електронна архітектурно-будівельна бібліотека//Архітектурна класика// Палаці та замки Франції в період правління Людовіка XV. С. 1-4. URL:<https://books.totalarch.com> (дата звернення 10.11.2023)

Мальгранжі проект Боффрана та замок Шатено проект Ере де Корні під Люневіллем.⁴⁹

В той час побудований оперний театр Берліна – один з найстаріших в Німеччині. Він був заснований в 1741-1743 роках, старші за нього тільки театри в Мюнхені та Гамбурзі. Протягом декількох століть тут проходили найгучніші прем'єри, гриміли найвидатніші й були освистані найпровальніші опери, а за диригентським пультом перебували найвидатніші музиканти та композитори – Ріхард Штраус і Фелікс Мендельсон.⁵⁰

Тим часом Гольштейнський палац є одним із архітектурних чудес Мюнхена XVIII століття, його будівництво тривало з 1733 по 1737 рік. Цей палац, який вважається найкращим палацом Мюнхена, був побудований у стилі рококо. Проектом займалися архітектори Франсуа де Кювіль. Розробкою внутрішніх інтер'єрів займався Йоганн Баптіст Циммерман. У 1818 році палац служив резиденцією архієпископа Францингського та Мюнхенського.⁵¹

Палац Хольнштайн це одна з небагатьох будівель, що збереглися в Мюнхені й на сьогоднішній день. Фасад, розроблений за проектом Джозефа Еффнера, має три поверхи з численними віконними отворами, плоскою фронтальною проекцією і невеликим фронтоном, що практично не виступає. Дизайн вікон подібний до поділу всього фасаду – одна вертикальна лінія і дві горизонтальні ділять вікно на пропорційні квадрати. Варто зауважити, що зовнішній вигляд будівлі та внутрішні інтер'єри залишилися недоторканими. Сам Франсуа де Кювіль був дуже талановитим архітектором. Для кельнського архієпископа і курфюрста Клеменса Августа фон Віттельсбаха розробив проект резиденції Аугустусбург у Брюлі 1726 року, а також побудував Мисливський

⁴⁹ Там само С 1-4.

⁵⁰ Херсонська обласна бібліотека для юнацтва ім. Б.А.Лавреньова//Берлінська архітектура.С. 3-4. URL: <https://unalib.ks.ua/berlinska-arhitektura.htm> (дата звернення 12.11.2023)

⁵¹Туристична бібліотека//Визначні пам'ятки Мюнхена. 2013. URL: <https://infotour.in.ua/munhen.htm> (дата звернення 12.11.2023)

замок Фалькенлуст («Соколині забави») у парку Брюль (1729-1733рр.). Августусбург було розпочато в 1725 році на руїнах за планами архітектора Й. К. Шлауна (1695-1773 рр., Німеччина) та за наказом К. Августа, архієпископа і курфюрста династії Віттельсбахів (1700-1761 рр.) Побудувати замок з палац. старовинний замок. Цей U-подібний палац у стилі бароко було завершено в 1728 році. Для оформлення інтер'єру був запрошений баварський придворний архітектор Ф. Кюв'є (1695-1768 рр.), Бельгія – Німеччина), змінивши план Й. К. Шлауна: замість спорудження замкової вежі та заповненого водою рову з заходу прибудували 2 галереї. Парадні сходи в палаці створив архітектор Б.Нейман у (1743-1748 рр.), монументальні розписи всередині – художник К.Карлоне (1635-1708; італ.нім.). Повністю збереглися скульптури та розписи палацу в стилі рококо. Регулярний парк у стилі бароко був створений у 1728-1729 роках паркобудівником Д. Жираром (1680-1738; Франція).

Аугустусбург з'єднується довгою алеєю через сади з мисливським замком Фалькенлуст, побудованим у (1729-1733 рр.) архітектором Ф. Кюв'є в стилі рококо для соколиного полювання під глибоким впливом К. Августа (звідси назва замку; нім.: Falkenlust, буквально – соколина забава).⁵² Ці замки включені до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО № 288 як приклади поєднання архітектурних комплексів і ландшафтів: розкішний палац Августусбург в ідилічних садах і сільський Фалькенраст. Мисливський будиночок є одним з перших зразків архітектури рококо в Німеччині.⁵³

Основними подіями, що зумовили формування і розвиток такого великого стилю як класицизм у XVIII ст., стали:

1. 1748 р. – започаткування систематичних археологічних розкопок давньоримського міста Помпеї;
2. 1750 р. – опублікування книжки Ж.-Ж. Руссо «Про мистецтво»;

⁵² Вечерський В. В. Аугустусбург та Фалькенлуст // Велика українська енциклопедія.2020. URL: https://vue.gov.ua/Аугустусбург_та_Фалькенлуст (дата звернення: 13.11.2023).

⁵³ Там само

3. 1756-1764 рр. – видання праць Й. Й. Вінкельмана «Думки про наслідування грецьких творів у живописі та скульптурі», «Історія мистецтв Стародавнього світу» як апофеоз захоплення греко-римською античністю;

4. 1766 р. – публікація твору Г. Е. Лессінга «Лаокоон, або про межі живопису і поезії».

Великий вплив на формування естетики класицизму мали архітектурні фантазії античних сюжетів на гравюрах Дж. Б. Піранезі (1720-1778; Італія) і полотнах Ю. Робера. З 1800 року в Парижі окремими виданнями виходить збірка кращих нагороджених проєктів, розроблених Паризькою академією мистецтв у 1780-х роках. Видання мало успіх і стало путівником для архітекторів усієї Європи, поширюючи приклади класичних архітектурних рішень різноманітних будівель і споруд. Повне панування класицизму в європейській архітектурі простежується в другій половині XVIII – першою половиною XIX ст.

Періодизація стилю:

1. Ранній класицизм – 1750-1775 рр.;
2. Високий класицизм – остання чверть XVIII ст.;
3. Пізній класицизм (ампір) – це перша половина XIX ст.⁵⁴ Класицизм абсолютизував роль лідера архітектурного (композиційно осмислена й канонізована система тримальних колон з капітеллю, базою, п'єдесталом і підтримуваних антаблемент з архітравом, фризом і карнизом).

Точно визначений порядок розташування архітектурних елементів та їхнього художнього і декоративного вирішення. Невід'ємною частиною будівель і споруд стали колони і пілястри з фронтонами, аттики і колонади, в яких використовувалися грецькі і римські ордери. Для цього стилю характерні монументальність упорядкованих форм, ясність і строгість симетричних

⁵⁴ Вечерський В. В. Класицизм (архітектура) // Велика українська енциклопедія.2022.URL: [https://vue.gov.ua/Класицизм_\(архітектура\)](https://vue.gov.ua/Класицизм_(архітектура)) (дата звернення: 15.11.2023).

композицій, урівноваженість об'ємів, домінування прямих ліній, стриманість декору. Колони можна поєднувати з декоративними поверхнями фасадів і великою кількістю гладких стін. Ці споруди утворюють величні місько – паркові комплекси, найяскравішу рису класицизму.

Перша споруда французького класицизму – церква Св. Женев'єви (1755-1792 рр.) у Пантеоні в Парижі за проектом архітектора Ж.-Ж.Суфло (1713-1780 рр., Франція) – хрещатий одно купольний храм із куполом заввишки 120 м., що має три оболонки. Будівництво цієї величної споруди заввишки 120 метрів почалося ще в середині XVIII століття за Людовика XV, а закінчено було в 1789 році. На сьогодні архітектурний пам'ятник служить своєрідним мавзолеєм, в якому покуються видатні особистості країни. Всесвітньо відомий Пантеон розташований у Латинському кварталі. Загалом ця будівля є визначальною для лівобережної частини французької столиці. При виході з Пантеону можна потрапити на площу напівкруглої форми, яка з двох сторін обрамлена двома симетричними будівлями. Між ними – знаменита вулиця Суфло, а вдалині височіє Ейфелева вежа. Про такий зовнішній вигляд подбав архітектор, адже на той час величезну увага при будівництві приділялася гармонійному зв'язку міського середовища з громадськими будівлями. Церква остаточно перетворилася на Пантеон у 1885-му році, коли тут поховали Віктора Гюго. Ефектний простір навколо побудованої церкви – ось до чого прагнув Суфло, створюючи свій шедевр.⁵⁵

Палладіанство стало популярним в Англії протягом XVIII ст. Архітектор палладіанського стилю В. Кент побудував у 1730 замок Холкхем в Норфолку, брати Р. Адам і Дж. Адам (1732-1794 рр.) — архітектори 2-ої половини XVIII ст., у 1772 році він заснував поблизу Дербі (графство Дербішир) замок

⁵⁵ Міжнародна Асоціація Професіоналів Похоронної Справи. Київ. 2018. С.3. URL: http://www.asociacia.com.ua/pages/view/panteon_parizh (дата звернення 15.11.2023)

Кедлстон-Холл (1759-1785), а в 1772 році – Королівське товариство мистецтв у Лондоні.

Вільям Кент (1685-1784 рр.) – художник, архітектор, засновник ново – англійського паркового дизайну у Британії. Як ландшафтний садівник він зробив революцію у плануванні садиб, але погано знався на садівництві. Він доповнив свої будинки та сади величними меблями для великих будівель, включаючи Палац Хемптон-Корт , Чізвік-Хаус, Девоншир-Хаус та Рушам.

Замок Холкхем (холкхем холл) – побудований Кентом в 1734 році, Холкхем-хол має не надто багато спільних рис з макетом німецького вівтаря, який був створений приблизно в той же час і безсумнівно належить до стилю «барокового рококо». Замок Холькхем є разом з тим і найбільшим твором палладіанському класицизму в англійській архітектурі. План типовий для англійських садибних споруд XVIII століття: він складається з центрального обсягу, в якому зосереджені парадні приміщення, і чотирьох житлових павільйонів, з'єднаних невеликими галереями з головним флігелем. Подібна композиція створювала тісний зв'язок між житлом і садом.⁵⁶

2.3. Архітектура Західної Європи у XIX ст.

Завершальним етапом класицизму став стилістичний напрямок французької архітектури і мистецтва першої половини XIX ст., який набув особливого розвитку в період правління Наполеона I – ампір (імперія, *impérium* – влада). Для імперії було характерно тяжіння до давньоримських і грецьких архітектурно – декоративних форм. Для архітектурних творінь ампіру був характерний акцент на монументальних і самоцвітних стінах, які контрастували з колонами античних ордерів, таких як доричний, тосканський, іонічний та скульптурні вставки. Характерними рисами стилю ампір є велика увага до

⁵⁶ Бруйка А. Архітектура Бароко// Неопалладіанізм в Англії XVIII ст.,//Уільям Кент. 2010. URL: <https://alinabruyaka.wordpress.com/category>

деталей та розкішний декор. Основними матеріалами для оздоблення інтер'єру були мармур, золото, бронза та кришталеві прикраси. Важливим елементом стилю була також меблі з темного дерева з багатим орнаментом.

Однією з відомих пам'яток імперії є будівництво вулиці Ріволі (1805 року, архітектори С. Персьє, П. Фонтен), Вандомська колона (1810 року, архітектори Ш. Лепер, Ж. Ондуен), церква Мадлен (1807 року, архітектори П. Віньйон) – розташовані в Парижі. Оздоблення особистого кабінету Наполеона I Бонапарта в палаці Мальмезон у Парижі (ремонтований у 1800 році архітекторами С.Персьє і П. Фонтеном) характерне для стилю ампір.⁵⁷

Шарль Персьє (1764-1838 рр.) – французький архітектор, художник і декоратор. Працюючи з П'єром Фонтеном у 1794-1814 роках, він став одним із творців стилю ампір, який за часів Французької імперії був відомий урочистістю й величчю монументальних споруд та палацових інтер'єрів.

Шарль Персьє був одним із імператорських придворних архітекторів і законодавців смаку в імперський період Наполеона I, який також спроектував одне з крил Лувру – Павільйон Марсан. Персьє брав участь у реставрації Палацу Комп'єнь, вироблювання інтер'єрів Мальмезона, Шато де Сен-Клу і палацу Фонтенбло, де працював над дизайном меблів, внутрішнім оздобленням і оформленням урочистостей. Поховання на кладовищі Пер – Лашез. Після смерті Чарльза Персьє в 1838 році Фонтен спроектував гробницю у своєму унікальному стилі, вони були колегами, живучи разом. Після смерті Фонтена в 1853 році його поховали в тій самій могилі згідно з його останнім бажанням.⁵⁸

Палац Мальмезон у Х столітті нормани грабували поселення і міста, вздовж Сени, і привозили сюди свою здобич. Звідки пішла назва: Мальмезон – жахливий будинок. В кімнатах можна побачити цінні експонати, серед яких

⁵⁷ Шаравара Т. О. Ампір: від Франції до Полтави // Гуржіївські історичні читання. 2015. С. 155–157. URL:http://nbuv.gov.ua/UJRN/gurit_2015_10_56 (дата звернення 17.11.2023)

⁵⁸ Українська бібліотека// Шарль Персьє 22 серпня 1764 Париж 5 вересня 1838 французький архітектор. 2023. URL: <https://www.wikidata.uk-ua.nina.az> (дата звернення 20.11.2023)

картина Давида «Наполеон, який перетинає Великий перевал Сен – Бернар», церемоніальний меч Першого консула та унікальна стільниця від столу в Аустерліці, на якій представлені імператор та його маршали. У музичній кімнаті знаходяться картини з колекції Жозефіни, дружини імператора, а також арфа та фортепіано королеви Гортензії. Їдальня, що гармонійно оформлена в нижніх кольорах, є чудовою ілюстрацією помпейського стилю. У бібліотеці, чудове оригінальне оздоблення якої збереглося, зібрані меблі, в основному привезені з Тюільрі. Облаштовані тут секретні сходи вели Наполеона прямісінько до його кімнати на першому поверсі. 29 червня передові частини пруської армії підійшли до передмість Парижу, Наполеон залишив Мальмезон і виїхав у Гасконь, де після двох тижнів невдалих спроб відплисти до США 15 липня 1815 року в порту Рошфор зі словами «Я прибув, щоб перейти під захист вашого короля і ваших законів» здався капітану британського корабля «Беллерофон» Льюїсу Мейтленду. На сьогодні замок Мальмезон працює як музей, та відкритий для відвідувачів.⁵⁹

Друга половина XIX ст. – це один із найважливіших поворотних моментів в історії архітектури. У цей час докорінно змінюється техніка будівництва, типи будівель, багато стилістичних течій, зароджуються передумови для створення нової архітектури. Зростання торгівлі, міст, фабрик і залізниць зумовило потребу в абсолютно нових будівлях. Були побудовані нові будівлі, такі як таверна, яка містила театр, аудиторію, читальню, клубну кімнату та чайну. Деякі будівлі мають великі прольоти, надзвичайно малі опорні секції та великі розміри вікон, які неможливо було б побудувати за допомогою будівельної техніки минулого століття. Все більшого значення в будівництві набувають залізобетон і метал. Їх реалізація дуже важлива для розвитку архітектурної естетичної виразності. Коли у 1889 році у Франції відкрилася Всесвітня

⁵⁹ Дзекан. Г. «Цей день в історії»// Друге зречення Наполеона Бонопарта. 2019.URL: <https://www.jnsm.com.ua/h/0622T/> (дата звернення 20.11.2023)

виставка, легкість металевих конструкцій, що вкривали гігантський об'єм Палацу машин, вразила сучасників і викликала тривогу. Дві представлені металеві споруди – Палац машин та Ейфелева вежа – свідчать про високий рівень досягнень у галузі будівельних технологій та наукової галузі будівельних матеріалів – сталі та заліза.⁶⁰

Ейфелева вежа (31 березня 1889 р.) — Олександр Гюстав Ейфель піднімає французький «триколор» з вершини Ейфелевої вежі в Парижі, побудованої до відкриття Паризької всесвітньої виставки. Ця вежа висотою триста метрів і вагою близько семи тисяч тонн викликала неоднозначні відгуки сучасників, але сьогодні вона однозначно вважається візитівкою міста. Щоб завершити будівництво вчасно, Ейфель в основному використовував збірні компоненти, у яких були попередньо просвердлені отвори для заклепок, дві третини яких також були попередньо закріплені. Жодна з підготовлених балок не важить більше трьох тонн, що дозволяє дуже легко піднімати металеві частини в призначене для них положення. Спочатку для виконання робіт використовувалися високі крани, а коли конструкція перевищила їхні можливості, роботу взяли на себе спеціально сконструйовані для Ейфелевої вежі мобільні крани, які рухалися по рейках, прокладених для майбутніх ліфтів.⁶¹

Що стосується міського розвитку Великобританії в XIX столітті, то найважливішим фактором посилення британської сили в той час була промислова революція, яка сталася набагато раніше, ніж в інших європейських країнах. до середини XIX ст. Британію називають «світовою фабрикою». Однією з тем британської архітектури XIX – поч. XX ст., є будинки та особняки для представників буржуазії та аристократії. Еклектизм був характерною рисою

⁶⁰ *Коптєва* Г.Л. Історія мистецтв, архітектури та містобудування (середини хіх - початку хх ст.). Харків. 2012.С. 7-49.

⁶¹ *Лук'янюк* В. «Цей день в історії»//Відкриття Ейфелевої вежі.2012. URL: <https://www.jnsm.com.ua/> (дата звернення 20.11.2023)

британської архітектури XIX століття, поширений як у зовнішній конструкції, так і в внутрішньому дизайні житлових будинків. Вільна мальовничість готичного замку починає здаватися більш цікавою і зручною. Основні приміщення будівлі мають складну форму в плані, з помітними ризалітами на поздовжніх стінах або кутах.

Норман Шоу (1831-1912 рр.) був одним із найпопулярніших британських архітекторів середини XIX століття, його слід зарахувати до числа видатних британських архітекторів, він доклав багато зусиль до композиції особняка. Особняк, який він створив у Лейсвуді «Сассекс» у 1869 році, був дуже популярним. Усі будинки цього будинку скупчені навколо напівзакритого двору. Основним ядром композиції його плану були парадні приміщення – вітальня, бібліотека, їдальня, розташовані навколо залу, який мав відкриті триярусні сходи. В середині XIX ст. у розвитку британської архітектури став домінувати неоготичний стиль. Найбільшою будівлею, що відноситься до першої фази розвитку цього стилю (ранньої вікторіанської готики), є будівля парламенту в Англії, побудована за твором Чарльза Баррі в партнерстві, з палким прихильником і пропагандистом готики, архітектора і художника А. Педжином.⁶²

Під час проектування складного архітектурного образу парламенту, Баррі прагнув дотриматися симетрії і регулярності класичних побудов, але повністю створити симетричну композицію було неможливо. Для цього Баррі довелося піти на компроміс. Частина будівлі, яка розташована на набережній Темзи, спроектована майже повністю симетрично. Інша сторона, з'єднана з Вестмінстер – холлом, асиметрична. Вимушений асиметричний елемент підкреслюється в об'ємній структурі та силуеті не лише наявністю Вестмінстер-холлу, але й двома різними за висотою та об'ємом вежами: Вікторія та Біг Бен.

⁶² Там само С.7-49.

Архітектура Німеччини XIX ст. характеризується багатограністю стилів як на початку так і під кінець століття. Наприклад, в рамках еkleктики значена діяльність архітектора Готфріда Земпера (1803-1879pp.). Він тоді наголошував на тому, що об'ємно-просторове вирішення будівлі залежить насамперед від її використання та будівельних матеріалів. При будівництві будівлі Дрезденського палацового театру (1837 - 1841) Земпер виділив місце для сцени і залу для глядачів. Оригінальне рішення об'ємного простору театру надавало будівлі новаторства, хоча його стиль був традиційним – елементи стилю раннього італійського Відродження. Пошуки новаторства були характерні і для ряду інших архітекторів (архітектори Георг Готлоб Унгевіттер (1820 - 1864), Карл Шефер (1844 - 1908) та ін.).

У німецькому варіанті стиль модерн з'являється в історії мистецтва під назвою Jugendstil (югендстиль). Модерн (новітній, сучасний): мистецький та літературний напрям кінця XIX - початку XX століття, що характеризується маньєризмом, стилізацією та символізмом; модернізм – стиль, характерний для цього напрямку. Інші назви: модерн, ар – нуво, югендштиль, ліберті. «Арт-нуво» характеризується використанням «виразної сили лінії», яку відстоював ван де Вельде. Можна сказати, що лінія в чистому вигляді є не тільки засобом оформлення площини, але й визначає характер структурних елементів (наприклад, Музей Фолькванга в Хагені, 1901 року).

Таким чином, можна резюмувати, що архітектура XVIII – XIX століття у Західній Європі виражена дуже насиченим різноманіттям стилів та бурхливістю історичних подій в яких формувалась архітектура. Такі архітектурні пам'ятки як музей Мальмезон, який має дуже насичену історію, «пам'ятаючи» в своїх стінах романтичні та трагічні історії, маючи не одну реставрацію дожив до наших днів в кращому вигляді й на разі ще має інше життя як музей, де кожен сантиметр площі кричить про свою історію, перебуваючи в музеї можна тільки надихатись

його вилучною історією, як і в багатьох інших архітектурних витворах мистецтва Західної Європи в XVIII – XIX століттях.

Таким чином, можемо зробити висновки, що в середині XVIII ст. зусиллями філософів, письменників, економістів та істориків з'явилася велика кількість творів, спрямованих проти феодально – самодержавних порядків. Вольтер, Монтеск'є, Руссо, Дідро і Даламбер виступали за свободу і рівність громадян.

РОЗДІЛ 3. РОЗВИТОК МИСТЕЦТВА ЗАХІДНОЇ ЄВРОПИ В XVIII-XIX СТОЛІТТЯХ

3.1. Мистецтво Західної Європи у XVIII столітті

XVIII ст., в Західній Європі було завершальним етапом тривалого переходу від феодалізму до капіталізму. Мистецтво ставало загальнонаціональним, зверталось не лише до кола витончених поціновувачів, але й до широкого демократичного середовища. Мистецтво XVIII ст., пройшло два етапи. Перший характеризувався видозміною пізніх форм бароко в декоративний стиль рококо. Другий пов'язаний з розвитком просвітницького класицизму, який отримав нові риси. Стиль рококо зародився у Франції на початку XVIII століття і згодом поширився Європою. Стиль буквально втілював усю безтурботність придворного світського життя. Легко впізнати за такими характеристиками: кокетливість, легковажність; тема: розваги та веселощі на природі, флірт; кольори: ніжність, пастельні; персонажі: гарненькі дами в перуках і галантні чоловіки, пухкі амури.

XVIII століття в Німеччині було цікавим, відзначеним бурхливим розвитком драми та драматичного мистецтва. Великі німецькі письменники, такі як Лессінг, Гете, Шиллер, піднесли німецьке драматургічне мистецтво на небувалу висоту і зробили значний внесок у світову культуру. Німецька драматургія XVIII ст., як і література, розвивалася під впливом демократичного напрямку суспільного життя. Головні актори театру намагалися використовувати сцену як трибуну для проповідування ідей національної єдності, політичної волі та соціальної справедливості, минаючи різноманітні цензури та перешкоди, досягаючи значне місце в суспільному і культурному житті країни.⁶³

⁶³ Німецький театр і драматургія епохи Просвітництва.2019. URL: <http://ni.biz.ua/> (дата звернення 02.12.2023)

Розвиток німецької драматургії і театру XVIII ст був тісно пов'язаний з передовими ідеями Просвітництва Франції і Англії. Якщо ранні німецькі просвітителі, такі як Готшель, дуже залежали від іноземних впливів, і Лессінг не уникав цього на початку своєї діяльності, тоді вже зрілий Лессінг вів німецьку драму на шляху до незалежності. Як бачимо, німецькі драматурги й художники багато чому навчилися в англійських і французьких просвітителів, а Лессінг, Гете, Шиллер залишалися глибоко німецькими письменниками, виходячи з потреб і інтересів народу. Спираючись на німецьке суспільне життя та національні інтереси, вони створюють твори, які збагачують німецьку культуру та роблять внесок у скарбницю світового мистецтва. Справжнім засновником німецької національної драматургії є видатний німецький письменник і просвітитель Готхольд – Ефраїм Лессінг (1729 - 1781 рр.). Він створив ряд драматичних творів, таких як перша в Німеччині національна комедія «Мінна фон Барнгольм» і антифеодальна трагедія «Емілія Гарлотта». У виховній трагедії «Натан Премудрий» автор виступає проти релігійного фанатизму. Період XVIII ст. ознаменувалося появою видатних акторів, які заклали основи реалізму в німецькому сценічному мистецтві і започаткували велику театральну традицію, продовжену багатьма діячами німецького театру в XIX – XX століттях.

Мистецтво, література, наука і філософія Англії мають швидкий розвиток в XVIII столітті. Для цієї держави починається золота ера Просвітництва, але релігія Англії гальмувала розвиток мистецтва на той час. Провідне місце в мистецтві займає живопис (Гейнсборо, Рейнольдс, Хогарт). Вільям Хогарт (1697 - 1764 рр.) – один із найвидатніших англійських художників XVIII століття.⁶⁴ Ранній період митець присвятив графіці. Його гравюри «Маскаради й

⁶⁴Одеська національна наукова бібліотека//Вільям Хогарт. 2018. С.1.URL: <https://odnb.odessa.ua/> (дата звернення 03.12.2023)

опери», «Лотерея», «Хто кого перестрибне» сатирично відображають звички й повсякденне життя англійської буржуазії.

З часом зростає сатиричний талант митця, збільшується кількість злободенних тем, де художник дбає про портретність і типовість образів. У 1735 році він закінчив роботу над циклом «Кар'єра блудного сина», який включає вісім гравюр. Із сатиричною загостреністю і фантазією Хогарт висміює людські пороки суспільства, показує моральне падіння сина багатії людини, який закінчує свою кар'єру в лондонській в'язниці. «Опівнічне зібрання» Хогарта (1732 року) мало великий успіх. Образи героїв настільки реальні, що сучасники легко впізнають їхніх прототипів – п'яниць. Вільям Хогарт – блискучий майстер портрета. Спочатку художник дратував публіку та критику яскравістю своїх творів. На картини Вільяма Хогарта нападали через яскравість колориту, вишукану красу палітри, незвичайну свіжість тем, а він був новатором і реформатором в англійському живописі. Якщо портрети були груповими, майстер шиковав перед нами як на сцені, розглядаючи сюжети як письменник, загострюючи зображення своїх персонажів. Картини Вільяма Хогарта вказують на їхню вульгарність, розбещеність, грубість моралі. Мистецтво, як вважав Хогарт, має розвивати душу і розум, а не лише розважати, як це робило рококо. У портретній галереї художника – чиновники, меценати, митці, діти, солдати та його друзі. Наприклад: «Портрет Гарріка в ролі Річарда II», «Родина Струуд», «Діти Грема», «Капітан Корам». Всесвітню популярність Хогарту принесла серія картин «Модний шлюб». Основа сюжету – збіднілий аристократ одружує свого неосвіченого сина з донькою багатого купця. В останні роки Хогарт створив серію свіжих і життєрадісних портретів. («Слуги художника», «Художник Гаррік з дружиною», «Дівчина з креветками»).⁶⁵ Почуття ворожнечі і взаємної зневаги об'єднує майбутніх родичів. Картина будується на контрасті

⁶⁵ Седов М. Українська топ газета//Картини Вільяма Хогарта з описом та назвами. 2021. С.3. URL: <https://uaeu.top/> (дата звернення 03.12.2023)

жестів, поз, образів, які відтворюють автентичну ситуацію. Потрібно сказати, що нині галасливість Англії не притаманна. Ще раз: у Великобританії немає ні Мікеланджело, ні Дюрера, ні Грюнвальда, ні Ель Греко, ні Веласкеса. Ці найвідоміші митці європейського мистецтва належать до останніх чотирьох століть Реформації та не тільки. Хоча приклади Дюрера та Рембрандта (і багатьох інших) свідчать про те, що геній може процвітати як у реформованих, так і в нереформованих країнах, в Англії це було не так. Автор вважає, що це пов'язано з такими рисами характеру британців, як практичність, мудрість і толерантність.

Розглядаючи французьке мистецтво другої половини XVIII століття, слід особливо відзначити такі жанри, як реалістичний живопис і натюрморт. Їх можна розглядати як експертизу побутових жанрів, а натюрморти Жана Шардена відображають світоглядні та естетичні ідеали суспільства «третього стану».⁶⁶

Жан – Батіст Шарден народився 2 листопада 1699 року в паризькому кварталі Сен – Жермен народився Жан – Батіст Шарден. Батько його був різьбярем по дереву, який виконував складні художні роботи. Ще в дитинстві Жан – Батіст почав проявляти схильність до малювання і робити перші успіхи. Слід зауважити що саме перші успіхи він здобув у 1728 році на паризькій площі Дофіна, коли відбулася виставка художників – дебютантів, на якій вперше зважився виставити свої картини Жан – Батіст Шарден. Серед них були «Скат» і «Буфет», які були написані з такою майстерністю, що їх легко можна було прирівняти до живопису голландських майстрів XVII століття. Насамперед, не дивно, що вони справили справжній фурор. Картину «Скат» Жана– Батіста часто копіювали інші художники – включаючи таких, здавалося б, «нешарденівського складу», як Сезанн та Матісс, що ще раз демонструє який

⁶⁶ Кравченко Я.О. Історія зарубіжного мистецтва XVII – XX ст.//Мистецтво Франції XVIII століття. Львів. С.9. URL: <https://lnam.edu.ua/> (дата звернення 03.12.2023)

фурор й прірву дискусій вони породила в благородному стані. В оригіналі це просто дивовижна картина, дивовижна винахідливість, з якою написано цей натюрморт. Устриці, кухонне спорядження, біло – зелене кошеля, що вирішило поласувати «дарами моря», – всі ці складові натюрморту розташовані на полотні так, що створюється враження, ніби автор ні трохи не замислювався над композицією картини і просто «кинув» на полотно те, що бачив. І над усім цим висить випотрошений скат з «обличчям», спотвореним моторошним гримасою. Його натюрморти, на відміну від тих ж голландських, позбавлені підкресленої грубості, витончені, прості, як усе життя скромного парижанина.

Починаючи з другої половини XVIII ст., класицизм знову утверджується, але слід зазначити, що змінюється його внутрішній зміст. Демократична складова зараз виходить на перший план. Основні ідеї єдиної національної держави, патріотизму, громадського обов'язку були суголосними пафосу Просвітництва. Захоплення античністю особливо посилювалося після розкопок римських міст Помпеї та Геркуланума, які були зруйновані під час виверження Везувію. Неокласицизм у мистецтві – напрям в історичного розвитку пластичних мистецтв, спричинений новою хвилею зацікавлення давніми класичними періодами мистецтва (грец. та римською античністю).⁶⁷ Проти витонченого мистецтва рокайля, мистецтва салонів, «підвладного фантазії і забаганкам багатих людей», виступили в 60-70pp., представники буржуазної критики на чолі з Дені Дідро. На їх думку, крім правдивості мистецтво повинно володіти глибоким змістом, маючим суспільне значення, повинно позитивно впливати на суспільство, допомагати людині у вирішенні важливих життєвих завдань.

В останній чверті XVIII ст. – в період підготовки і здійснення буржуазної революції у Франції – на перший план висувається мистецтво революційного

⁶⁷ Колосова Н.А. Енциклопедія сучасної України//Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2021. – URL: <https://esu.com.ua/article-73605> (дата звернення 03.12.2023)

класицизму, насичене антифеодальними ідеями, просякнуте духом республіканської громадськості. Вслід за виступами ідеологів французької революції починається бурхливе піднесення вільного руху у всіх країнах. Представники цього напрямку запозичували образи й сюжети для своїх творів з античної історії, але вкладали в них злободенний зміст. Після перемоги французької буржуазної революції 1789-1794 рр., яка відкрила період ломки феодалізму і перемоги капіталізму в країнах Європи, наступила епоха піднесення мистецтва буржуазного суспільства⁶⁸

Головою і найбільш видатним майстром революційного класицизму стає великий французький живописець Жак Луї Давід, який виріс в буржуазному середовищі, пов'язаному з обслугою замовлень двору і знаті, в середовищі архітекторів, декораторів. Як що спитати з якими творами асоціюється його діяльність то однозначно з творами революційного класицизму 1770-80 рр., з картиною «Присяга Гораціїв». Сюжет взятий з історії Римської держави. В основу покладена ідея громадянської доблесті. Батько, благословляючи своїх синів на бій з ворогами країни, проявляє високе почуття громадянського обов'язку, так як і сини, готові віддати життя в битві за батьківщину.

Отже, XVIII століття в історії мистецтва Західної Європи не пройшло без відчутних здобутків. Лессінг, Гете і Шиллер Хогарт Шарден Дідро Давід, та багато інших видатних митців, та творців історії епохи XVIII століття. До прикладу сам Давід бере активну участь в революційних подіях. За його планом проходить ліквідація Королівської академії і реорганізація системи художньої освіти на нових республіканських початках. Під його керівництвом відбувається перетворення королівських художніх зібрань Лувра в перший в Європі державний музей, відкритий для масового глядача. Такі люди як Давід вони живуть, творять, створюють, вони й є епоха. То ж можна зрозуміти з вище

⁶⁸Кучменко Е.,Козир А. Духовність і музична культура доби революційного класицизму. Київ. 2020. С.133. URL: <http://mdu.edu.ua/> (дата звернення 03.12.2023)

сказаного що епоха, історичні події та мистецтво зв'язані очевидно дуже міцно, й слідкуючи та вивчаючи історію тієї епохи, можна зрозуміти настрої тогочасного мистецтва.

3.2. Мистецтво Західної Європи у XIX столітті

Однією з головних рис у творчості великих художників XIX століття стає розкриттям трагічних протиріч між гармонійною особистістю і суспільством. Людська особистість зображена у всій її складності стосунки зі світом, а пошук місця людини у світі стає одним із головних тем образотворчого мистецтва, музики і особливо літератури. Найвідомішим живописцем, часів імперської Франції був живописець Жан Луї Давід (1748-1825 рр.). На честь самого Наполеона він пише картину «Леонід при Фермопілах». На його замовлення він створює величезні картини «Наполеон на Сен – Бернарському перевалі», «Коронація». Якщо оцінювати їх з сучасної точки зору, то вони, безумовно, виконані блискуче, проте холодні, повні надуманого пафосу.

Як що брати XIX століття в мистецтві, живописі та взагалі в образотворчості Західної Європи, можна відслідкувати появу такого стилю як реалізм. Комплексне розуміння основ реалізму як методу вираження та образотворчого мистецтва дозволяє виокремити його основні положення. Реалізм, як метод художньої творчості, пройшов у своєму розвитку багато історичних етапів. Найвизначнішим серед французьких художників, живописців початку XIX століття був творець революційного класицизму Ж. Л. Давид (1748 - 1825рр.).⁶⁹ Епоха революційних потрясінь висунула нові вимоги до мистецтва, і ці вимоги знайшли відображення в творчості цих французьких художників, такі як Давід, Жеріко, Делакруа; художників-барбізонців Коро, Мілле, Курбе, Дом'є. У XIX столітті мистецтво заявило про свої політичні тенденції і досягло

⁶⁹ Недошовенко Т.Ф. Реалізм як основа образотворчості. Київ. 2018. С.5-11. URL: <https://elib.nakkkim.edu.ua/> (дата звернення 04.12.2023)

найвищої точки свого розвитку. Прикладом може служити французьке мистецтво XVIII – першої половини XIX століть. Його ідеали тісно перепліталися з новим революційним класицизмом, так званий революційний пафос. Розпис він вважав потужним засобом виховання громадянства та патріотизму у громадян. Спираючись на античну спадщину, спираючись на творчість Рафаеля і Пуссена, Давид відстоював строгий живопис, чіткість контурів, розвинену модельність форм у живописі. Найкраща його робота – фільм «Клятва Горация». Справжнього визнання Давид досяг у своїх кращих портретах, особливо в картині «Смерть Марата». Картина висвітлює жахливе політичне вбивство. Радикальний журналіст та лідер якобінців Жан – Поль Марат ніколи більше не побачить підсумків свого дітища, лежачи, у холодній руці Марата затиснутий клаптик паперу з текстом: «Марі Анна Шарлотта Корде – громадяниніві Марату. З огляду на моє нещастя я маю право на вашу підтримку». За задумом художника, цією запискою вбивця скористався, щоб проникнути в будинок, хоча насправді Корде увійшла під приводом повідомлення про підступи жирондистів.⁷⁰

Варто відзначити, що Давид являв собою своєрідне поєднання реалізму з ідеалізмом. Форми і образи Давид запозичив із древності, йому вдалося вдихнути нове живе значення, яке змусило сучасну мову заговорити.

Розвиток французького реалізму в XIX ст. був безпосередньо пов'язаний з політичною боротьбою і політичним протистоянням художників того часу правлінню династії Бурбонів. У той час як такі художники, як Антуан Жан Гро, прославляли Бурбонів у своїх картинах, Жеріко, Шарль та інші були рішуче налаштовані проти реставрації Бурбонів, але все ще вірні ідеалам революції. Зважаючи на те, що деякі пізніші твори Жеріко були присвячені побутовим жанрам, наприклад, «Листоноша в таверні» зображує вершника, який

⁷⁰Рославець О.М. Реалізм у живопису Франції XIX ст. Київ.1979. С.99. URL: <https://uartlib.org/> (дата звернення 04.12.2023).

зупиняється випити в таверні, залишаючись на коні. Ця картина віщує образ реалістичного мистецтва. Проте використання особливої та емоційної мови живопису та використання сутінкової блакиті для зображення далеких пейзажів створює досить романтичний настрій. Хоча в цій роботі старе і нове чітко пов'язані між собою, інноваційна тенденція все ж тут простежується.

Інша людина з якою пов'язує народження реалізму це з французьким художником Густавом Курбе (1819-1877 рр.). Ім'я Гюстава Курбе (1819-1877 рр.) мав такий же великий вплив на мистецтво ХІХ століття, як Рембрандт і Веласкес на ХVІІ століття. Художник відстоював новий принцип створення «приземленої» реальності, зображуючи сільські пейзажі та людей., це можна побачити в таких картинах як («Поранений» 1844 року, «Сільські панянки» 1851 року.⁷¹ Справжнім еталоном реалізму була картина «Похорон в Орнані», як ми знаємо похорони віддзеркалюють культуру, але культура та й історія. У картині в масштабах історичної композиції, можна прослідкувати побут простих громадян Франції, сучасників художника. Учасники кожної події малюються з натури, але, змальовуючи похорон жителя провінційного містечка, Г. Курбе не просто дає звичайну сцену або груповий портрет жителів, він зображує галерею типових типів міщан, і селян, ремісників і духовенства свого часу. Особливу увагу Густав приділяв передачі гостроти характеру і пластичності форми. Він вважав за краще писати на кольоровому полотні, переходячи від темних тонів до світлих і пожвавлюючи яскраві ділянки яскравими відблисками: «Я роблю в моїх картинах те, що сонце робить в природі», – Курбе Г. Слід зазначити, що мало хто у Франції того часу міг похвалитися тим, що його знали в інших країнах, а це означає, що популярність Курбе вийшла далеко за межі Франції. У Бельгії та Німеччині мистецька молодь вітала його як вчителя і лідера руху живописного реалізму. Його реалістична

⁷¹Захарченко М.В.«Шокуючий реалізм»Гюстава Курбе.Черкаси.2019.С.83.
URL:<https://eprints.cdu.edu.ua/> (дата звернення 06.12.2023).

традиція наповнена передовим і демократичним мистецтвом багатьох країн. Поставлене ним завдання відтворити аспекти сучасності знайшло відгомін у творчості наступних поколінь художників.

Романтизм як напрямок в мистецтві і філософії, зародився в кінці XVIII – першій половині XIX століття. Романтизм був складним ідейно – мистецьким напрямом, у якому перепліталися як прогресивні, так і реакційні тенденції епохи, і до якого належали митці, різні за своїми ідейними позиціями, політичними та літературними долями і творчими індивідуальностями. Головне, що об'єднує романтиків, – це неприйняття дійсності та критичний підхід до ідей, які сповідували мислителі Просвітництва.⁷² Англійський романтизм зародився практично одночасно з німецьким, але на відміну від німецького романтизму, який мав серйозний філософський та теоретико – естетичний ґрунт, англійський романтизм такого ґрунту позбавлений. Більш детальний аналіз особливостей світосприйняття і світорозуміння в епоху європейського романтизму, особливо в Німеччині, на батьківщині романтизму, приводить до переконання, що вибір такого ведучого питання є цілком закономірним і природним. Як відомо, у той час у більшості європейських країн актуальним було питання національної ідентичності, посилювалися національно – визвольні рухи, символізуючи «весну народів» і зародження націоналістичної ідеології. Так само і з нашою Україною, перебуваючи у складі двох великих на той час імперій в кінці XVIII століття, де дві країни особливо драматично пережили «весну народів».⁷³

Одна із знакових картин романтизму «Мандрівник над морем туману» картина – німецького художника-романтика Каспара Давида Фрідріха. Каспар Давид Фрідріх, німецький живописець який став яскравим прикладом

⁷²Баранова Н.М. Естетичні погляди С. Т. Кольриджа у контексті реалій англійського романтизму. Ніжин. 2018. С.7-9. URL: <http://apfs.nuoua.od.ua/> (дата звернення 10.12.2023)

⁷³Кашуба М.В. Німецький та український романтизм // спроба зіставлення. Львів. 2010. С.167-169. URL: <http://doxa.onu.edu.ua/> (дата звернення 10.12.2023)

німецького романтизму звернувшись до пейзажів, як до засобу розкриття людського в людині, тобто настроїв та емоцій.

Картина «Мандрівник над морем туману» зображує мандрівника, що стоїть на темній і прямовисній скелі. Він стоїть спиною до глядачів, волосся розвівається на вітрі. Мандрівники дивляться на клапті туману і глибину гірських ущелин. Крізь туман іноді височіють гострі вершини, і добре видно далекі гори. Над ними було хмарне небо. Ця картина більше, ніж просто пейзаж. Тут природа є зовнішнім вираженням внутрішнього стану, настрою байронічного героя, зображеного на першому плані. На думку Каспара, «художник мусить малювати не лише те, що бачить перед собою, а й те що бачить всередині себе, не варто все копіювати». Легко впізнаваними пейзажі Каспара Фрідріха стають завдяки меланхолійним настроям, особливо частим є звернення до мотивів кладовищ, хрестів.

За такими сюжетами стоїть драматична історія з дитинства, що змусила художника зануритися у депресивні настрої на все його подальше життя. У 13-річному віці, Каспар Фрідріх впав під лід, а його брат загинув, рятуючи його.⁷⁴ Ці настрої дитинства можна побачити в таких картинах як «Північний Льодовитий океан», де ми бачимо лише одні уламки скель та на задньому плані зруйнований до задньої частини корабель, як можна здогадатись цей й символізує глибокі переживання та стрес дитинства автора. Автор хотів передати те що цілий світ дитини було підірвано з коренем та зруйновано, й єдине що символізує життя на полотні це корабель, який зруйнований майже цілком. Як можна зауважити люди рідко стають героями на картинах Каспара Давида Фрідріха, або ж зображені незрівнянно малими у порівнянні з вражаючими масштабними пейзажами. З одного боку такий засіб відтворює

⁷⁴Збаражська А. Відчуженість та меланхолія в роботах Каспара Давида Фрідріха. 2020. С.2-4. URL: <https://plomin.club/> (дата звернення 11.12.2023)

ідею крихтності людини в порівнянні з величчю природи, а з іншого – має все ж технічні причини. Навчаючись в академії, Фрідріх мав певні проблеми з анатомією, що згодом відобразилося у його творчості. Це добре прослідковується в картині «Монах у моря» де домінуючу більшість полотна складає зображення хмар на небі, що переливається з неосяжним морем десь у далечині. Вся композиція складається з різнокольорових горизонтальних смуг: майже білий прибережний пісок з самотньою фігуркою ченця, чорно – синє море, свинцево-сіре, небо, що світлішає у висоті. Основний мотив картини – лінія горизонту: її приховують хмари, проте сусідство важких хвиль і рухомого неба виявляє цю лінію, і вона відводить погляд глядача в глибину. Протиставлення маленької людської фігурки та позбавленої орієнтирів панорами моря та неба створює образ нескінченного простору. Ця картина мала великий успіх у колах знаті, її придбав прусський король Фрідріх Вільгельм III, а сам художник був обраний почесним членом Берлінської академії.

Отже, підсумовуючи можна сказати, що XIX століття у мистецтві ЗЄ виражено багатою низкою великих стилів та майстрів, та не аби якими історичними особливостями окремих країн ЗЄ. Беручи такий великий стиль як романтизм, можна чітко сказати що він не був залежний від інших стилів, не виникнув зненацька, а мав процес формування, та не стинався з реалізмом. Можна сказати, що доля романтизму – це доля творця. Вони не зрадили своєму минулому та ідеалам. Романтичний живопис був першим досвідом самого автора, тому вони були переконані, що митець повинен малювати не лише те, що бачить перед очима, а й те, що бачить серцем, і немає потреби копіювати все. Здається, що епоха закінчилася з їх смертю, оскільки романтизм не розвинувся в реалізм, але міг довго співіснувати з реалізмом, поки жили його представники. Зміни в навколишньому середовищі та мистецьких течіях вплинули на долю романтизму. Загибель романтизму відбулася тому, що ні

мінлива суспільно – економічна структура, ні людська свідомість, ні новий суспільний лад не мали достатньої опори для його розвитку.

3.3. Проблеми збереження та рекомендації щодо специфіки відновлення пам'яток архітектури та мистецтва XVIII-XIX ст.

Розвивається концепція матеріальних пам'яток історії та культури як цілісного явища ще із середини 90-х років XX ст., тому слід зазначити, що історія матеріальної та історичної спадщини представлена роботами, присвяченими їй окремим соціокультурним проявам і різновидам, наприклад: нерухомій історико-культурній спадщині, музейництву (музею, музейній пам'ятці, музейній справі), книжковим пам'яткам та іншим.⁷⁵ Кожна людина яка подорожує маленькими містечками Франції, Німеччини або іншої країни Західної Європи, задоволена затишком, мальовничою красою та оригінальністю кожної ратуші або вежі, та в цілому, комплекси площ, канали і мости сяють мов «генії міста», зберігаючи для мешканців та гостей видимі та живі традиції, непідвладні корозії часу. Але слід зазначити що не завжди той задум XVIII – XIX століття згідно якому зводять нерухомі пам'ятки архітектури, чи пишуть живописний портрет, натюрморт чи інше творіння, зберігається та залишається у своєму первинному задумі. Цілком логічне те як з новою епохою чи століттям приймаються нові правила гри, та створюється нове життя для історичних пам'яток.

Франція – країна з великою кількістю історичних пам'яток, дотримується моделі комплексного нагляду за охороною та реконструкцією історичної та культурної спадщини, рекомендованої ЮНЕСКО в 1976 році. До прикладу, Ейфелева вежа ще застала часи без електроенергії, тому як створена була у той період, коли люди ще використовували газ для освітлення, але зараз ми й

⁷⁵Руденко С.Б. Про фундаментальні засади пам'яткознавства // Праці Центру пам'яткознавства. Київ. Вип. 14. 2008. С.18–40.

увявити не можемо те, що знаменита Ейфелева вежа, яку ми всі любимо й знаємо мала інший вигляд та інше освітлення. Ейфелева вежа, яка була зведена ще століття тому й освітлювалася завжди. Її конструктор Гюстав Ейфель запалив близько десяти тисяч газових ліхтариків у вечір її відкриття в 1889 році. За наступні 100 років її освітлення змінювалось. У 1900 році газ був замінений на електрику. З 1958 року вежа освітлювалася ззовні 1290-ма прожекторами. У 1985 році вежу почали фарбувати у звичайний золотий колір і всередині конструкції розмістили 336 ліхтарів. У 2004 році на зміну натрієвим лампам прийшли більш економічні прожектори на 600 Вт.⁷⁶ Архітектурна пам'ятка має дуже довге життя, але сама по собі вона зможе прожити століття два чи три, допоки природа не зруйнує її, натомість люди можуть допомогти їй на декілька тисячоліть, а їй може й більше підтримувати цілісність архітектурної споруди й надалі спостерігати за тим, які ще нові життя вона отримає.

Розглядаючи проблеми збереження пам'яток архітектури XVIII-XIX століття слід зазначити низку основних проблем:

1. Людський фактор. Протести громадян часто є єдиним способом зупинити руйнування історичних будівель і споруд, але можуть й приводити до зворотнього;

2. Природний фактор (вплив природи та часу на споруду).

Розглядати ці два фактори можна безкінечно, але основну шкоду причиняє недбалість та терористичні організації, які залишають по собі лише руйнацію. Через це, звичайно логічно виходить що за історичними пам'ятками потрібний пильний догляд та охорона.

⁷⁶Укрінформ. – [1918]

Слід пам'ятати, що у Франції, як і в загальній світовій практиці, слово «пам'ятка» в основному стосується лише нерухомих пам'яток, а всі пам'ятки історії та культури в нашому розумінні об'єднуються словом «спадщина».⁷⁷

У Франції був створений так званий «каталог» пам'яток і визначних місць, а з 1970 року була створена лабораторія з вивчення та збереження історичних пам'яток, яка також перебувала під прямою юрисдикцією французького уряду (Служба історичних пам'яток). Міністерство культури та комунікацій забезпечує їм сильну позицію та незалежність від місцевої влади.⁷⁸ Слід також відзначити питання промислового спонсорства – це також спосіб пробудження ринку сучасного мистецтва, для якого була зроблена пропозиція дозволити компаніям прикрашати свої приміщення творами мистецтва у Франції, чим досі користуються лише державні установи.

Порівнюючи Францію з Німеччиною у контексті охорони та специфіки збереження пам'яток архітектури та мистецтва слід зазначити, що Німеччина набагато попереду не тільки за конкурента а й за всю Європу. Виходячи з цього, як на високому, законодавчому рівні у Німеччині захищаються не тільки пам'ятки історичної спадщини, а й в цілому кожен клаптик німецької землі, достойно поваги. У купі з цим, сучасний німець ніколи, та в жодному випадку не дозволить собі зневажливо віднестися до своєї землі, й більш того буде робити все що в його силах щоб інші, до прикладу туристи, не відносилися зі зневагою до його землі. Це на собі мав змогу відчути кожен турист який відвідував Німеччину. Палаці Августусбург і Фалькенлуст, пам'ятки архітектури які почали будуватись ще у XVIII столітті, а увійшли до культурної

⁷⁷ Скульчик Є.О. Охорона історичних пам'яток у Франції// Праці Центру пам'яткознавства. 1993. С. 49-53. URL: <https://shron1.chtyvo.org.ua/> (дата звернення 13.12.2023)

⁷⁸Maureou C. de. Laboratoire de recherche et praticiens dans le domaine des monuments historiques // Musees et collections publiques de France. 1987. Vol. 3. P. 49 — 50. URL: <https://www.lrmh.fr/default> (дата звернення 13.12.2023)

спадщини ЮНЕСКО майже відразу, у 1984 році, як і багато інших німецьких пам'яток XVIII- XIX століття.

Музей – це спеціальне місце, де зберігаються, та доглядаються стародавні речі. Як й живому організму йому потрібний догляд та контакти з зовнішнім світом. Якщо ми будемо підтримувати і розвивати цей організм, ми зможемо розповісти історію нашого минулого, навчити людей пишатися своєю історією і зберегти її для майбутніх поколінь. Потрібний догляд можуть надати реставратори. Реставрація старих будівель чи то витворів мистецтва, які певних історичних подій зазнали шкоди, вимагає креативності та творчого мислення, адже реставратори надають історичній пам'ятці буквально друге, а інколи й третє життя. Так чи інакше багатьом пам'яткам мистецтва та архітектури початку XVIII – кінця XIX століття потрібна реставрація, що б вдихнути інколи зовсім нове життя. До прикладу, резиденція Наполеона Бонапарта та його дружини замок Мальмезон. Сьогодні Шато де Мальмезон відкритий для відвідувачів, дозволяючи відвідувачам побачити колишню спальню Наполеона та ту, де померла його перша дружина. Реставрація проведена архітекторами Персьє і Фонтеном (1800-1802 рр.), вони перетворили будинок на розкішну віллу з усіма модами XIX століття. Скрізь можна знайти фрески та картини, а на території є музей, присвячений Наполеону.⁷⁹

За багато років мистецтво нам подарувало безліч картин XVIII – XIX століття таких відомих художників, таких як Жан Луї Давід «Смерть Марата», або Гюстава Курбе «Поранений» чи Каспар Давид Фрідріх «Мандрівник над морем туману», та інших великих художників. Й на разі картини які зберіглися й знаходяться в приватних галереях чи музеях, підлягають реставрації, але реставрація картин суттєво відрізняється за своїм технічним та обов'язковим покроковим ланцюгом дій від реставрації нерухомих пам'яток. На перший

⁷⁹Tomes L. Chateau de Malmaison. 2020. С. 3. URL: <https://www.historyhit.com/locations> (дата звернення 15.12.2023)

погляд можна подумати що раз архітектурна споруда більше за картину, то й реставрувати та доглядати за нею складніше, але це й близько не так. Кожен твір мистецтва (архітектурний, живописний, музичний, поетичний тощо) проектував естетику даної доби, так сказати, був у цьому естетичному зрізі, й мав відповідати поставленими перед ним естетичними завданнями як своїми внутрішніми, так само і зовнішніми формами, він був творінням власної епохи, продуктом своєї сучасності. Треба сказати що реставрація, котра через століття втручається у його буття, постає перед твором не просто як технічне відновлення. Через реставратора власна сучасність реставратора своїми психологічними, об'єктивними та естетичними характеристиками втручається в естетичне завершення та естетичну структуру твору, що відповідає його сучасності. Як і будь – який інший прояв творчої діяльності людини, реставрація залежить від естетики часу, досягнень науки і техніки та багатьох інших факторів. Реставрація живопису – це комплекс заходів, спрямованих на захист творів мистецтва. Це дуже складний і трудомісткий процес, який вимагає певних зусиль і навичок.⁸⁰

На картини не повинні потрапляти прямі промені сонця, не бажано попадання кіптяви. Треба виконати багато кроків, таких як зняття лаку, реставрація вм'ятин, бульбашок і інших пошкоджень, наявних у картини, відновлення барвистого шару та інші види роботи. Й слід розуміти що написана митцем картина ціниться по – перше за свою оригінальність, тож як що реставруючи архітектурну споруду цілком простим і логічним буде використання не унікальних матеріалів, до прикладу бетон, чи камінь, то з картиною ця проблема стає більш гострішою, тому як кожен елемент картини повинен бути відтворений ідеально. Для уникнення пошкоджень потрібно знати

⁸⁰Сімферовська А.Реставрація та естетичні трансформації в творі мистецтва.2012. Вип.№3. С. 563. URL: <https://nz.lviv.ua/> (дата звернення 16.12.2023)

що картину слід зберігати температурі 18-22 градуси, не надмірному освітлені та в вологості до 70 %

Виходячи з вище сказаного ми можемо помітити, що процес реставрації є досить складним, отже треба в ідеалі, на скільки можливо відцифрувати об'єкти мистецтва. Благо у сучасному світі є низка способів як це зробити. І перший це приміщення де зберігаються так звані «фонди». Відносно цих приміщень, які зберігають як культурні так й історичні надбання, звичайно, що вони є оцифровані, штрих – коди стоять на всіх стелажах, з відповідними параметрами режиму вологості та температури. За особистим досвідом стажування у Франції пана Корбина, дуже цікавим було рішення, яке він побачив у Марселі та Екс – ан – Повансі, коли фонди є на окраїні міста, оформленими як окремі будівлі складського характеру, але з відповідною охороною та майстернями для реставрацій. І сьогодні ми можемо тільки з палким зацікавленням спостерігати та робити все що в наших силах для збереження історії. Це забезпечує якісне збереження завдяки створенню будівель, які відповідають потребам збереження культурної спадщини, а не вимогам фондів.⁸¹

Отже підсумовуючи вище сказане можна сказати що у людських силах як все творити так все й руйнувати, тому перш за все проблеми збереження витворів як рухомих так і нерухомих пам'яток мистецтва то провина людей. Незнання як зберігати твори мистецтва чи як з ними поводитись виливається в зародження професії реставратора. Реставратори почали знімати пізні елементи, виступаючи у двох ролях: як археологи та диригенти. Якісне розкриття інформації стає чинником, що значно знижує ризик інтерпретації. Друга зрозуміла та проста причина руйнації історичних пам'яток та витворів мистецтва XVIII-XIX століть – це час. З тих часів до нашого сьогодення

⁸¹Корбин М. Десять вражень від стажування у Франції за програмою «Світові течії» для музейників України. 2023. URL:https://zaxid.net/blogi_tag50977/ (дата звернення 16.12.2023)

пройшло не мало років, 324 роки як нам відоме мистецтво та архітектура починаючи з XVIII до кінця XIX століття, отже виникнення професій які б займались відновленням пам'яток архітектури та мистецтва було просто справою часу. Кожен реставратор повинен розвивати різноманітні безконечно гнучкі техніки, кожен повинен твердо розуміти, що це просто помічники рук та очей, які блискавично відкликаються на запити кожної конкретної роботи. В цьому сенсі, і в жодному іншому, реставратор – художник. На прикладі пам'яток архітектури ми можемо бачити дароване їм друге життя, у когось це музей, до прикладу Мальмезон, іноді це просто пам'яткове місце зі своєю незабутньою історією, до прикладу Ейфелева башта, чи навіть, інколи це може бути ресторан, але яке б наступне життя не отримала історична пам'ятка, так як би до нестями не змінилася епоха та відповідно культура, яким б реставрація вона не підлягала, історична пам'ятка все ще залишиться носієм своєї історії, епохи та культури.

ВИСНОВКИ

Отже, сформульовані висновки відповідають поставленим на початку дослідження завданням. Проаналізувавши стан наукової розробки проблеми, результати є наступними:

По-перше, історіографія західноєвропейської архітектури та мистецтва XVIII-XIX ст. представлено достатня кількість наукових праць в галузі історії у нас і за кордоном. Зважаючи на хронологічні рамки дослідження, за більш ніж 300 років у галузі історії з'явилася велика і достатня кількість наукових праць. Найбільша кількість наукових досліджень зафіксована, насамперед, у роботах українських дослідників, оскільки для України є цікавим історія своїх сусідів у Західній Європі, оскільки Україна стрімко рухається у бік ЄС то цей інтерес є зрозумілим, тож питання архітектури та мистецтва ЗЄ у XVIII- XIX ст.,стає актуальним не лише для французів чи німців, а й для українців, які хотіли б бачити надійного союзника у Європі та перейняти досвід Європейських країн що до зберігання історичних пам'яток мистецтва, реставрації та багато ін.

По-друге, джерельна база дослідження виражена різноплановістю та всебічністю. У роботі застосовано, довідкові джерела, а також періодика. Різноманітність джерельної бази полягає в наявності цінних історичних матеріалів, активне використання яких надає дослідженню багатоаспектності та міждисциплінарності.

По-третє, методологічні основи роботи базуються на трьох найважливіших принципах – історизму, об'єктивності та всебічності. Вищенаведені принципи застосовуються у поєднанні із загальнонауковими, спеціально-історичними та джерелознавчими способами дослідження, а також із різноплановими науково-методологічними підходами. Ця робота активно використовує міждисциплінарний підхід і спрямована на отримання

максимально широкого розуміння предмету крізь призму інших галузей знань, зокрема географії, археології, містобудування, мистецтвознавства та політології.

Ступінь репрезентативності та інформативності виявлених наукових джерел свідчить про сильну зацікавленість авторів наукових напрацювань з зазначеної теми у питанні архітектури та мистецтва Західної Європи у XVIII-XIX століттях, при чому цю зацікавленість проявляють не лише вчені Західної Європи, а й практично майже увесь світ, включно з нашими українськими вченими. Підхід до питання теми кваліфікаційної роботи з різних сторін та поглядів майже всіх народів світу, дозволило автору скласти дуже незарядну картину на фоні інформативності виявлених наукових джерел.

Історичні умови формування архітектури у XVIII століття є дуже різноманітними для кожної з країн Західної Європи. Перша половина XVIII століття, у Франції настає так зване «полегшення» що має назву, просвітництво. Французьке просвітництво пройшло два етапи, це - раннє (I половина XVIII ст.) та пізнє (II половина XVIII ст.). Виникнення Просвітництва значною мірою зумовлювалося новими духовними потребами світського суспільства, яке почулося вільнішим після смерті старих «королів тиранів» і потребувало нових ідей та відчуттів. Під час французьких подій Пруссія вела свої завойовницькі війни та балансувала на грані падіння. Під час війни з Австрією у 1740-1742 рр., Пруссія анексувала Сілезію і захистила її завоювання у війні 1744-1745 років. Суперництво між австро-пруськими альянсами продовжилося в Семирічній війні (1756-1763 рр.), шлях, який приведе Пруссію до більшої конфронтації, наприклад, з Францією, яка буде змушена капітулювати.

XVIII століття, це століття в якому в повну міць почали прославляти людей за їх таланти. У зв'язку з цими подіями освітній рух швидко політизувався і розколовся на різні протиборчі групи та течії. Криза Просвітництва посилювала консервативну критику його цілей та ідеалів,

вважаючи, що вони вносять хаос у свідомість людей і суспільство, порушують нормальний, природний і органічний розвиток країни та її народу. Від цих ударів «Просвіта» ще не оговталася.

Архітектура XVIII століття славилася своїми палацами та замковим будівництвом. Початок XVIII століття, як й XIX століття у архітектурі принесло нам теж немало відомих постатей, які працювали в тих ж стилях що й митці, тобто рококо, класицизм, ампір та інші. Але треба виокремлювати, до прикладу рококо у архітектурі та рококо у мистецтві. Звичайно це дві різні речі які не можна порівнювати між собою одному ж і тому рівні. Ідеї рококо в архітектурі це пишність, багата озлобленість, шикарні прояви багатства. На противагу ж мистецтво рококо пропагує просте оздоблення полотна, легкість в ідеї картини, коли герої з простотою та легкістю роблять те що хочуть зробити, будь то бідняки чи дворяни, то б то у мистецтві рококо пропагування багатого життя немає.

Особливо сильно у XVIII столітті вирізнявся архітектор Ж.А. Габріель, класицист, який був придворним архітектором короля Франції. Беручи за основу одне із найдосконаліших творів Габріеля, Малий Трианон у Версальському парку, треба сказати що побудований він на замовлення Людовіка XV у 1762-1768 рр. Творчість Габріеля стала перехідною, сполучною ланкою між архітектурою першої та другої половини XVIII століття. В архітектурі молодшого покоління архітекторів 1760-1780-х років формується новий етап класицизму. Він характеризується рішучим поворотом до античності, яка стала не лише джерелом натхнення для художників, але й вмістилищем форм, які вони використовували.

Між тим, одним із архітектурних чудес Німеччини XVIII століття був Мюнхенський палац Гольштейн, будівництво якого тривало з 1733 по 1737 роки. Цей палац вважається найкращим палацом рококо в Мюнхені. Керував проектом відомий архітектор Франсуа де Кювіль, а дизайном інтер'єру займався

Йоганн Баптист Циммерман. Класицизм подарував нам багато чудових творів та їх авторів. Французький класицизм – церква Сен-Женев'єв (Пантеон), Париж 1755-1792 рр. Архітектор Ж.Ж.Суффро (1713-1780 рр., Франція).

Проаналізувавши особливості розвитку мистецтва Західної Європи у XVIII-XIX століттях, автор дійшов до висновку що мистецтво XVIII століття пройшло декілька етапів. Перший, характеризувався видозміною пізніх форм бароко в декоративний стиль рококо. Другий пов'язаний з розвитком просвітницького класицизму, який отримав нові риси. У Англії у той час починається золота ера просвітництва, що породила таких великих митців як Хогарт. Знаємо по таких гравюрах «Маскаради й опери», «Лотерея», «Хто кого перестрибне» які сатирично відображають звички й повсякденне життя англійської буржуазії.

У Франції ж XVIII століття був Жан Батіст Шарден з його ранніми картинами які принесли йому популярність «Скат» і «Буфет». Також в останній чверті XVIII століття у Франції зароджується революційний класицизм на чолі з Жаком Луї Давидом та його картиною « присяга гораційв». У процесі осмислення та аналізу мистецтва XVIII століття автор дійшов до висновку що XVIII століття в історії мистецтва Західної Європи не пройшло дарма. У цьому столітті жили такі видатні люди як Лессінг, Гете і Шиллер, Хогарт, Шарден, Дідро, Давід, та багато інших видатних митців, та творців історії епохи XVIII століття, й вони не були едентичними один одному. Хтось піддавався впливу навколишньої середи та передавав свої збентеження та турботи у холсті, хтось на собі відчув всю трагічність життя, іноді й у юному віці, хтось творив історію держави й брав звітки натхнення. Усіх їх об'єднує не креативне бачення, як могло здатись багатьом, їх об'єднує одне, переживання. Переживання втрати, переживання здобутого чи будь яке інше, але воно було сильне на стільки що одній людині його було не винести, й вони почали творити.

У процесі аналізу мистецтва XIX століття автор дійшов до наступних висновків. Перше XIX століття доба революційних течій. Це ми могли бачити у революційному класицизмі, та у інших великих стилях як ампір, романтизм та реалізм. Епоха революційних потрясінь висуває нові вимоги до мистецтва, які знайшли відображення у творчості французьких художників – Давида, Жеріко, Делакруа, художників барбізонської школи – Коро, Мілле, Ку Альбера, Дом'є

Таким чином, можемо зробити висновки, що XIX століття характеризувалось новими революційними баченнями які притаманні окремим державам того часу. Такі великі стилі як романтизм чи реалізм, можна розглядати окремо, більш того вони не залежні один від одного не історично не з інших точки зору, та можуть заперечувати один одного, не приймаючи точки зору іншого. Беручи такий великий стиль як романтизм, можна чітко сказати що він не виникнув зненацька, а мав процес формування, та не стинався з реалізмом. Доля романтизму була долею її творців. Вони не зраджували своїм пережитим подіям та ідеалам. Романтизм заперечував раціоналізм, що панував у добу Просвітництва, культ почуттів людини. На відміну від романтизму, реалізм був напрямом у мистецтві, архітектурі та літературі, представники якого проголосили головним принципом своєї творчості прагнення достовірного відтворення дійсності.

Проблеми збереження та рекомендації щодо специфіки відновлення пам'яток архітектури та мистецтва XVIII – XIX століть характеризуються низкою простих і зрозумілих аспектів. У ході аналізу автором було виокремлено наступне: серед проблем збереження пам'яток архітектури XVIII-XIX століття слід зазначити що людський фактор це будь які прояви агресії та фізичної дії що до пам'яток мистецтва та архітектури, при цьому ще в усіх країнах Західної Європи, зневажливе ставлення до історичних пам'яток карається жорстко на рівні закону. Також природний фактор це будь який вплив природи та часу на споруду. Розглядати людський та природній фактори можна безкінечно, але

основну шкоду причиняє недбалість та терористичні організації, які залишають по собі лише руйнацію. Через це, звичайно логічно виходить що за історичними пам'ятками потрібний пильний догляд та охорона. Як що охорона не справляється то питання постає у тому як відновити пам'ятки архітектури та мистецтва. На допомогу приходять реставратори. Професія реставратора виникла, можна сказати, природнім шляхом. Люди почали будувати грандіозні проекти, не маючи розуміння як за цим доглядати й скільки воно проживе, й бажання не дати своєму творінню, й гордості нації загинути й породило цю роботу.

У ході аналізу специфіки відновлення пам'яток архітектури та мистецтва автор дійшов до наступних рекомендацій. У сучасному світі звичайною справою стає відцифровка документів чи інших історичних пам'яток. Це є цілком зрозумілим і правильним, тому як неможливо реставрувати щось безкінечно, у всього є свій кінцевий термін життя, й на допомогу приходять фонди та відцифровування, що дає змогу, буквально жити мистецтву та архітектурі XVIII-XIX століть набагато більше, ніж було б без відцифровування.

Загалом же, архітектура та мистецтво Західної Європи у XVIII – XIX століттях представлено низкою великих та різноманітних стилів. Діяльність художників і архітекторів протягом століть характеризувалася повною мобільністю та ініціативою. За результатами цього дослідження можна впевнено стверджувати, що Західна Європа досягла великих архітектурних і мистецьких досягнень у XVIII-XIX століттях і вміла належним чином зберегти свої історичні пам'ятки для майбутніх поколінь.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Джерела

Довідкові видання

1. *Вечерський В. В.* Аугустусбург та Фалькенлуст // Велика українська енциклопедія.2020. URL: <https://vue.gov.ua /Аугустусбург та Фалькенлуст> (дата звернення: 13.11.2023).
2. *Вечерський В. В.* Класицизм (архітектура) // Велика українська енциклопедія.2022.URL: [https://vue.gov.ua/Класицизм \(архітектура\)](https://vue.gov.ua/Класицизм (архітектура)) (дата звернення: 15.11.2023).
3. Енциклопедія сучасної України. Складено Г.Я. 2009. URL: <https://esu.com.ua/article-19107>. (дата звернення 05.05.2023).
4. *Кудряченко А. І., Солошенко В. В.* Енциклопедія Том 1 // Країни Західної Європи. Київ. 2017. С.330-331. URL: <https://elibrary.ivinas.gov.ua/> (дата звернення 08.11.2023)
5. Мистецький словник–довідник.№1488.2017.С.13. URL: <http://www.library.ippro.com.ua/>. (дата звернення 04.05.2023)
6. *Пасічний А. М.* Словник-довідник образотворчого мистецтва.2008.С.5–6. URL: <https://dk-books.com/>. (дата звернення 06.05.2023).
7. Словник мистецьких термінів.№3.2016.С.7. URL: <http://www.library.ippro.com.ua/attachments/article>.(дата звернення 04.05.2023)

Періодика

8. Dictionary by Merriam-Webster [1831-2023]
9. Oxford Dictionaries / Oxford University Press [2015-2023]

10. Revue des Deux Mondes.tom X [1830-1944]
11. Укрінформ. – [1918]

Література

12. *Brady P.* The Present State of Studies on the Rococo / P. Brady // Comparative Literature.1975. С. 34.
13. *Fox L.* Sculpture of romanticism. 2023. С. 3–22.
14. *Morris Wright.* Sculpture in Romanticism: characteristics, works and authors.2021.С. 5–7.
15. *Tomes L.* Chateau de Malmaison. 2020. С. 3. URL: <https://www.historyhit.com/locations> (дата звернення 15.12.2023)
16. Totalarch. Відкрита електронна архітектурно-будівельна бібліотека//Архітектурна класика// Палаці та замки Франції в період правління Людовіка XV. С. 1-4. URL:<https://books.totalarch.com> (дата звернення 10.11.2023)
17. *Базен Ж.* Історія історії мистецтва від Вазарії до наших днів.1994.С.157–170.
18. *Бакович О.* Тенденції стилю рококо в мистецтві XVIII ст.2014.С. 341–344.
19. *Баранова Н. М.* Естетичні погляди С. Т. Кольриджа у контексті реалій англійського романтизму.Ніжин. 2018. С.7-9. URL: <http://apfs.nuoua.od.ua/> (дата звернення 10.12.2023)
20. *Бенуа Ф.* Мистецтво Франції епохи революції та першої імперії.2006. С.2–5.
21. *Берлач О. П., Галькун Т.Д.* Технологічні особливості матеріалів: живопис, реставрація. Навчально-методичне видання.Луцьк: ПВД «Твердиня», 2017. С. 47.

22. Білозуб Л. М. Мистецтво західної Європи ХІХ століття. 2019. С.107.
23. Білозуб Л. М. «Історія мистецтв». Французьке мистецтво ХVІІІ ст. Запоріжжя. 2019. №3. С. 91–96.
24. Білозуб Л. М. «Історія мистецтв». Англійське мистецтво ХVІІІ ст. Запоріжжя. 2019. №3. С. 96–106.
25. Борщак І. Наполеон і Україна. Львів, 1937. С. 6. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0002880> (дата звернення 05.11.2023)
26. Бруяка А. Архітектура Бароко // Неопалладіанізм в Англії ХVІІІ ст. // Уільям Кент. 2010. URL: <https://alinabruyaka.wordpress.com/category>
27. Бутенко А. О. Архітектура та мистецтво Західної Європи кінця ХVІІІ – початку ХІХ сторіччя // ХVІІ Міжнародна наукова конференція «Ольвійський форум–2023: стратегії країн Причорноморського регіону в геополітичному просторі», Миколаїв, 15–18 червня 2023 р. / ЧНУ ім. Петра Могили. Миколаїв: Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2023.
28. Бутенко А. О. Архітектура та мистецтво середньовічної західної Європи (VІІІ–ХІІ ст.) // «Україна і Європа: спільність історичної долі (ціннісний аспект)» в рамках міжнародного проекту Erasmus+ за напрямком Jean Monnet «Implementation of European values as a basis of democracy in Ukraine»: тези доповідей наукової конференції «Україна і Європа: спільність історичної долі (ціннісний аспект)», Миколаїв, 16 листоп. 2022 р. / ЧНУ ім. Петра Могили. Миколаїв: Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2022. С. 67–68.
29. Варварцев М. М., Мартинов А. Ю. Інститут історії України. 2013. С. 688 URL: http://www.history.org.ua/?termin=Frantsuzka_revoliutsiia_1789 (дата звернення 05.11.2023)
30. Виготський Л. С. Зібрання творів. Бібліографія до четвертого тому «Загальної історії мистецтв», ч. 2. С. 3
31. Всеукраїнська школа мистецтв // Рококо в різних видах мистецтва. 2020. С.1-2. URL: <https://lms.e-school.net.ua/> (дата звернення 02.12.2023)

32. *Вуйцик В. С., Липка Р. М.* Зустріч зі Львовом: путівник / художн. О. І. Дмитрієв, Б. Р. Пікуцький. Львів: Каменяр, 1987. 175 с.
33. *Даніель С. М.* Нова історія мистецтва. 2007. – С.12.
34. *Даніель С.* Рококо. Від Ватто до Фрагонара. 2010. С. 245–252.
35. *Дзекан. Г.* «Цей день в історії» // Друге зречення Наполеона Бонопарта. 2019. URL: <https://www.jnsm.com.ua/h/0622T/> (дата звернення 20.11.2023)
36. *Дурдинець М. Ю.* Філософсько-правові погляди Шарля – Луї Монтеск'є «про дух законів». Ст..ц 39-40. (дата звернення 02.11.2023)
37. *Єкельчик Є. О.* Охорона історичних пам'яток у Франції// Праці Центру пам'яткознавства. 1993. С. 49-53. URL: <https://shron1.chtyvo.org.ua/> (дата звернення 13.12.2023)
38. *Єрошкіна О. О.* «Епоха класицизму». Харків. Містобудування Франції XVIIIст. 2019. №2. С. 11–17.
39. *Єрошкіна О. О.* «Епоха класицизму». навч. посібник. Харків. 2019. №2. С.7-11.
40. *Захарченко М. В.* «Шокуючий реалізм» Гюстава Курбе. Черкаси. 2019. С. 83. URL: <https://eprints.cdu.edu.ua/> (дата звернення 06.12.2023).
41. *Збаражська А.* Відчуженість та меланхолія в роботах Каспара Давида Фрідріха. 2020. С. 2-4. URL: <https://plomin.club/> (дата звернення 11.12.2023)
42. *Кашуба М. В.* Німецький та український романтизм: спроба зіставлення. Львів. 2010. С.167-169. URL: <http://doxa.onu.edu.ua/> (дата звернення 10.12.2023)
43. *Кидсон П., Мюррей П., Томпсон П.* Історія англійської архітектури. 2003. С.239–260.

44. *Колосова Н. А.* Енциклопедія сучасної України//Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2021. – URL: <https://esu.com.ua/article-73605> (дата звернення 03.12.2023)
45. *Коптева Г. Л.* Історія мистецтв, архітектури та містобудування (середини хіх - початку хх ст.). Харків. 2012.С. 7-49.
46. *Корбин М.* Десять вражень від стажування у Франції за програмою «Світові течії» для музейників України. 2023. URL:https://zaxid.net/blogi_tag50977/ (дата звернення 16.12.2023)
47. *Кравченко Я. О.* Історія зарубіжного мистецтва XVII – XX ст.//Мистецтво Франції XVIII століття.Львів. С.9. URL: <https://lnam.edu.ua/> (дата звернення 03.12.2023)
48. *Кучменко Е., Козир А.* Духовність і музична культура доби революційного класицизму.Київ. 2020. С.133. URL: <http://mdu.edu.ua/> (дата звернення 03.12.2023)
49. *Леврон Ж.* Кращі твори французьких архітекторів.1986.С 28–30.
50. *Лінда С.* Асоціативно–інформативний зміст архітектури періоду історизму. 2000. С. 151–154
51. *Лук'янюк В.* «Цей день в історії»//Відкриття Ейфелевої вежі.2012. URL: <https://www.jnsm.com.ua/> (дата звернення 20.11.2023)
52. *Лук'янюк В.*Словник іншомовних слів. 2001. С-1. URL: <https://www.jnsm.com.ua/> (дата звернення 22.11.2023)
53. *Мауреолі С. de.* Laboratoire de recherche et praticiens dans le domaine des monuments historiques // Musees et collections publiques de France. 1987. Vol. 3. P. 49 — 50. URL: <https://www.lrmh.fr/default> (дата звернення 13.12.2023)
54. Майстри мистецтва мистецтво. №. 3.1967. С 31–36.
55. *Масол Л. М.* Мистецтво (рівень стандарту, профільний рівень)//Видавничий дім «Освіта», 2018, С. 92–137

56. *Миропольська Н.* Мистецтво-чинник виховання людини культури.2015. С.17-20. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/> (дата звернення 03.12.2023)
57. Міжнародна Асоціація Професіоналів Похоронної Справи. Київ. 2018. С.3. URL: http://www.asociacia.com.ua/pages/view/panteon_parizh (дата звернення 15.11.2023)
58. *Недошовенко. Т. Ф.*Реалізм як основа образотворчості. Київ. 2018. С.5-11. URL: <https://elib.nakkkim.edu.ua/> (дата звернення 04.12.2023)
59. Німецький театр і драматургія епохи Просвітництва.2019. URL: <http://ni.biz.ua/> (дата звернення 02.12.2023)
60. Одеська національна наукова бібліотека//Вільям Хогарт. 2018. С.1.URL: <https://odnb.odessa.ua/> (дата звернення 03.12.2023)
61. *Певзнер Н.* Англійське в англійському мистецтві.2004.С.185–188.URL:<https://core.ac.uk/> (дата звернення 05.04.2023).
62. *Перехрест О.Г.* Історична хронологія. Навчальний посібник. Черкаси. 2020.С. 61-63. URL: <https://eprints.cdu.edu.ua/> (дата звернення 05.11.2023)
63. *Полікарпов В. С.* Лекції з історії світової культури//Навчальний посібник, 2006, С. 281–296.
64. *Раздольска В. І.* Європейське мистецтво ХІХ ст. Москва.2005. С. 8–12.
65. *Рославець О. М.* Реалізм у живопису Франції ХІХ ст. Київ.1979. С.99. URL: <https://uartlib.org/> (дата звернення 04.12.2023).
66. *Руденко С. Б.* Про фундаментальні засади пам'яткознавства // Праці Центру пам'яткознавства. Київ. Вип. 14. 2008. С.18–40.
67. *Colen Campbell.* Vitruvius britannicus. Collection of large engravings of British buildings.London.С.1–4.
68. *Седов М.* Українська топ газета//Картини Вільяма Хогарта з описом та назвами. 2021. С.3. URL: <https://uaeu.top/> (дата звернення 03.12.2023)

69. *Сімферовська А.* Реставрація та естетичні трансформації в творі мистецтва. 2012. Вип.№3. С. 563. URL: <https://nz.lviv.ua/> (дата звернення 16.12.2023)
70. Словник французької академії.1835. Journal of Aesthetics and Art Criticism. 1960. № 19. С.145
71. *Сюндюков І.* Максиміліан Робесп'єр: «Терор заради справедливості і «для блага народу»// газета «День». 2013. № 164. С. 2-6
72. *Сосік О.* Ремінісценції вікторіанського «авангарду» в українському польському та російському образотворчому мистецтві декадансу та символізму. Київ. С. 62 – 64.
73. *Трегубов К. Ю., Макуха О. В.* Види і жанри мистецтва.Полтава. 2015. С.22–27.
74. *Трегубов К. Ю., Макуха О. В.* Види і жанри мистецтва// Скульптура, її виражальні особливості. Полтава.2015. С.22–27.
75. *Тсюпак В.* Французьке просвітництво. <https://ru.scribd.com/> (дата звернення 02.11.2023)
76. Туристична бібліотека//Визначні пам'ятки Мюнхена. 2013. URL: <https://infotour.in.ua/munhen.htm> (дата звернення 12.11.2023)
77. Українська бібліотека// Шарль Персьє 22 серпня 1764 Париж 5 вересня 1838 французький архітектор. 2023. URL: <https://www.wikidata.uk-ua.pina.az> (дата звернення 20.11.2023)
78. *Фартинг С.* Історія мистецтва від найдавніших часів до сьогодення.2019.С.210–216.
79. Херсонська обласна бібліотека для юнацтва ім.Б.А.Лавреньова//Берлінська архітектура.С. 3-4. URL: <https://unalib.ks.ua/berlinska-arhitektura.htm> (дата звернення 12.11.2023)

80. *Шаравара Т. О.* Ампір: від Франції до Полтави // Гуржіївські історичні читання. 2015. С. 155–157. URL:http://nbuv.gov.ua/UJRN/gurit_2015_10_56 (дата звернення 17.11.2023)
81. *Швагуляк М.* Історія країн Західної Європи та північної америки нового часу/ документ № 2. Шарль Монтеск'є «про дух законів». Лівів. 2006. С.56. URL : <https://clio.lnu.edu.ua/> (дата звернення 03.11.2023)
82. *Шевченко О., Акіменко В.* Сюрреалізм у мистецтві та його найвідоміші представники.Київ.С. 183 – 184
83. *Шерварлі А.* Французьке просвітництво. <https://ru.scribd.com/> (дата звернення 02.11.2023)
84. *Шпак В.Т.* Суперечності і помилки «матеріалістичного розуміння історії». Черкаси. С. 62–64.

ДОДАТКИ

Додаток 1

Версаль. Малий Тріанон, 1762-1768 рр., Ж. А. Габріель: 1. - план розташування палацу в парку; 2 - садовий фасад; 3 – інтер'єр, сходи; 4 – Французький павільйон, 1751.

3

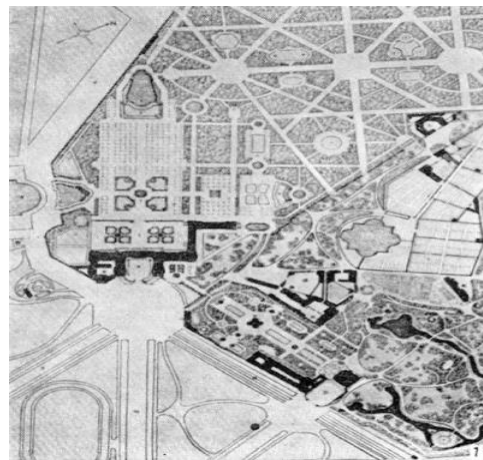
4.

1.

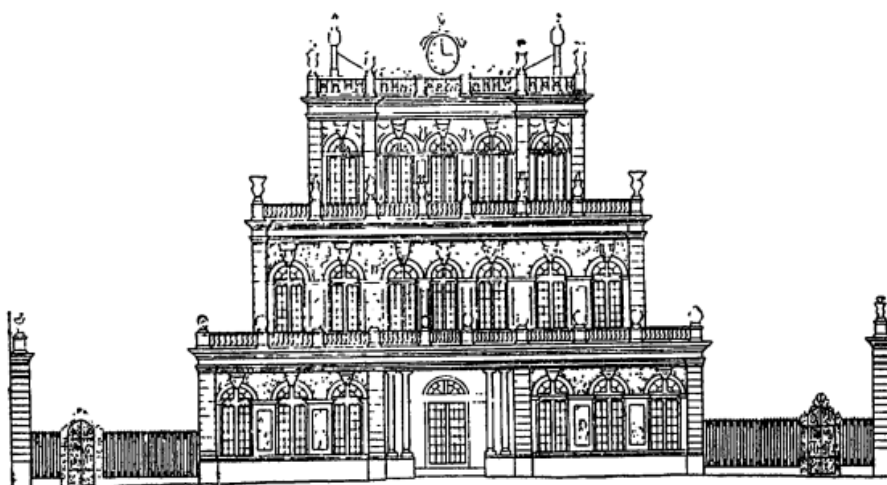
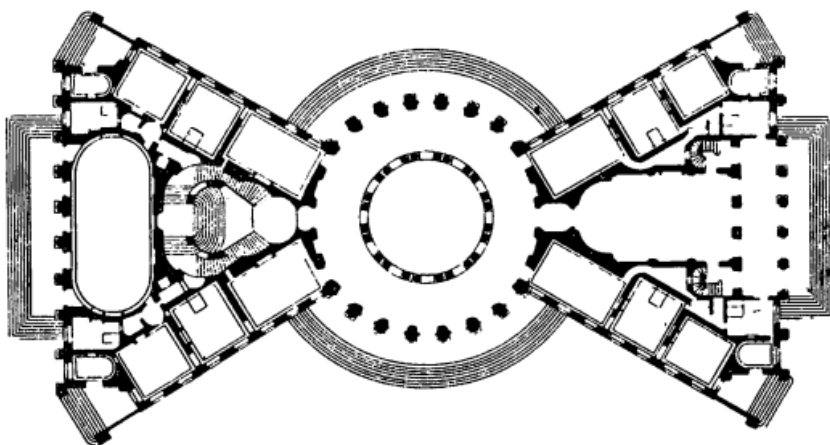
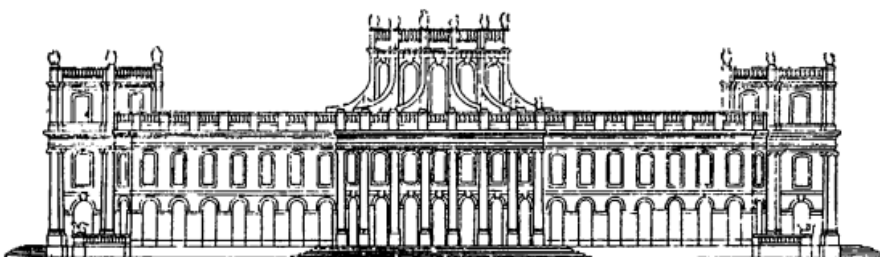
2.

URL:(https://classic.totalarch.com/europe_17_19/france/3/2)

Додаток 2

1. Палац, 1-а половина XVIII ст. Ж. Бофран. Фасад та план. Нансі, Мальгранж
2. Департамент Мерт і Мозель, близько 1742, Ере де Корні. Замок Шатено

URL: <https://create.vista.com/>

Палац Хольнштайн.

URL:(<https://infotour.in.ua/munhen.htm>)

Додаток 4

Мисливський замок Фалькенлуст

URL: <https://vue.gov.ua/Аугустусбург та Фалькенлуст>

Аугустусбург головний фасад палацу

URL: <https://vue.gov.ua/Аугустусбург та Фалькенлуст>

Додаток 6

(Пантеон Париж)

URL:<https://inctour.com.ua/countries/1/518/?lang=ua>

Додаток 7**Замок Холкхем у графстві Норфолк**

URL: https://ru.wikibrief.org/wiki/William_Kent

Додаток 8

Церква Мадлен

URL:<https://vue.gov.ua/>

Додаток 9

Вандомська колона

URL: <https://vue.gov.ua/>

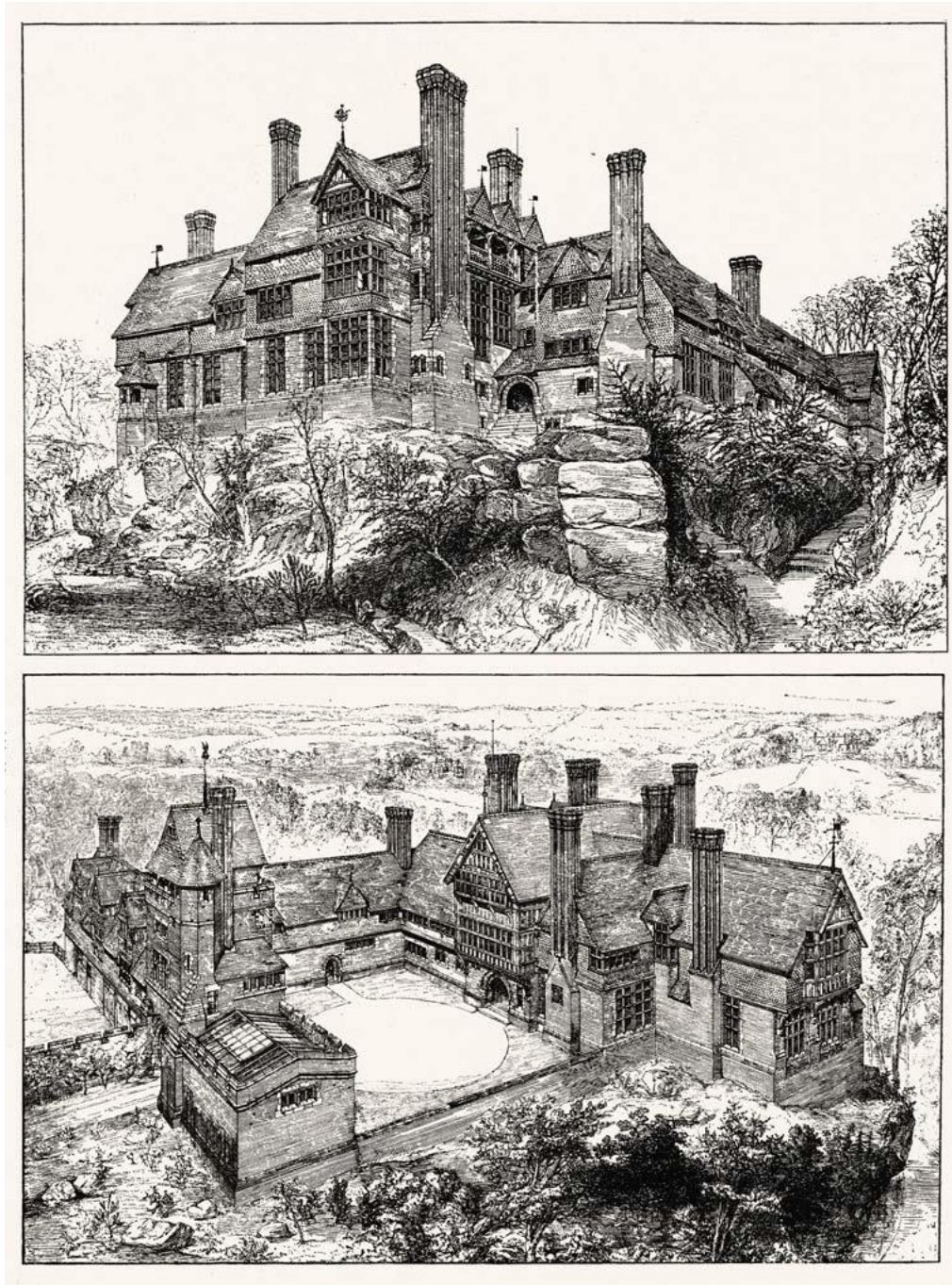
Замок Мальмезон

URL:<https://ua.topvoyager.com/>

Фото: *Zairon, via Wikimedia Commons(CC BY-SA 4*

Додаток11

Норман Шоу, будинок в Лейзвуді

URL: <https://eprints.kname.edu.ua/>
(рис. Я. Колісник, Н.Тонкої)

Додаток12

Уільям Хогарт.Модний шлюб.(шлюбний контракт) 1743.

URL: <https://advokat.lutsk.ua/>

Додаток13

Жан Батіст СКАТ

URL:<https://holsta.net>

Додаток 14

Присяга Гораціїв. Жак-Луї Давід 1784 <https://www.wikiart.org/>

URL: <https://www.wikiart.org/>

Додаток15

Теодор Жеріко. Біля таверни

URL: <https://violity.com/>

Додаток 16

«Похорон в Орнане» Гюстав Курбе

URL:<https://www.wikiart.org/>

Мандрівник над морем туману

URL:<https://plomin.club>

«Північний Льодовитий океан» Каспар Давид Фрідріх

URL:<https://macrosvit.com.ua/>